

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Национальный Банк Республики Казахстан
National Bank of Kazakhstan

Экономикалық ШОЛУ Экономическое ОБОЗРЕНИЕ

№4 , 2011

Редакторы:

*Ақышев Д.Т. - Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Төрағасының орынбасары;*

Редактордың орынбасары:

*Шайқақова Г.Ж. - Зерттеу және статистика
департаментінің директоры;*

Кеңестің мүшелері:

*Қалиасқарова Т.Р. - Зерттеу және статистика департаменті
директорының орынбасары;*

*Тазабеков А.Т. - Зерттеу және статистика департаменті стратегия
және талдау басқармасының бастығы;*

*Нәжімеденова С.Ж. - Қызметкерлермен жұмыс жүргізу департаменті аударма
және мемлекеттік тілді ендіру бөлімінің бастығы;*

Шығаруға жауаптылар:

*Ким В. - Зерттеу және статистика департаменті стратегия
және талдау басқармасының сарапшысы;*

*Жетібаева М.Б. - Ұйымдастыру жұмысы, сыртқы
және қоғамдық байланыстар департаменті қоғамдық байланыстар
басқармасының сарапшысы.*

Құрылтайшы – Қазақстан Ұлттық Банкі

«Экономикалық шолу»

© Қазақстан Ұлттық Банкі

Internet [http: \ www.nationalbank.kz](http://www.nationalbank.kz)

"Caspian Media Group" ЖШС басып шығарды

Мекенжайы: Қазақстан Республикасы, 050044, Алматы қ., Жібек Жолы к-сі, 50

Тел: +7(727) 334 15 26, 334 15 27

E-mail: office@cmgroup.kz

Алматы, 2012

Редактор:

*Акишев Д.Т. – заместитель Председателя Национального
Банка Республики Казахстан;*

Заместитель редактора:

*Шайкакова Г.Ж. – директор Департамента исследований
и статистики;*

Члены совета:

*Калиаскарова Т.Р. – заместитель директора Департамента
исследований и статистики;
Тазабеков А.Т. – начальник управления стратегии и анализа
Департамента исследований и статистики;
Нажимеденова С.Ж. – начальник отдела переводов и внедрения
государственного языка Департамента по работе с персоналом;*

Ответственные за выпуск:

*Ким В. – эксперт управления стратегии и анализа
Департамента исследований и статистики;
Жетибаева М.Б. – эксперт управления общественных связей
Департамента организационной работы, внешних
и общественных связей.*

Учредитель – Национальный Банк Казахстана

«Экономическое обозрение»

© Национальный Банк Казахстана
Internet [http: \ \ www.nationalbank.kz](http://www.nationalbank.kz)

*Печать: ТОО «Caspian Media Group»
Адрес: Республика Казахстан, 050044, г.Алматы, ул.Жибек Жолы, 50
Тел.: +7(727) 334 15 26, 334 15 27
E-mail: office@cmgroup.kz*

Алматы, 2012

**ҚАРЖЫ СЕКТОРЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА**

Қонаев А.Т.

Зерттеу және статистика департаменті / Департамент исследований и статистики

1. Жинақтаушы зейнетақы қоры – даму қорытындылары. 3
1. Накопительная пенсионная система - итоги развития. 21

Осипов И.В.

Зерттеу және статистика департаменті/ Павлодарский филиал

2. 2007-2011 жылдар аралығындағы экономикаға берілген кредиттер қозғалысын талдау 4
2. Анализ динамики кредитов, выданных экономике за период с 2007 по 2011 годы.....22

**ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ: АЙМАҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕР
ЭКОНОМИКА И ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК: РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ**

Ислямов Ш.И.

Қарағанды филиалы/ Карагандинский филиал

3. Қарағанды облысында эмиссиялық-кассалық жұмыстарды ұйымдастыру туралы 10
3. Организация эмиссионно-кассовой работы в Карагандинской области 28

Бименов Е.Б.

Орталық филиалы/ Центральный филиал

4. Елорда экономикасы нақты секторының жай-күйі: мониторинг нәтижелері 11
4. Состояние реального сектора экономики столицы: результаты мониторинга.....29

Ромазанова Н.К.

Павлодар филиалы/ Павлодарский филиал

4. 2011 жылғы Павлодар облысының екінші деңгейдегі банктерінің қызметі туралы.....14
4. О деятельности банков второго уровня Павлодарской области в 2011 году.....32

Ермеков А.Қ.

Атырау филиалы/ Атырауский филиал

4. Нақты сектор – аймақ экономикасының негізі 17
4. Реальный сектор – основа экономики региона 35

**ПРОБЛЕМАЛАР МЕН ПАЙЫМДАУЛАР
ПРОБЛЕМЫ И СУЖДЕНИЯ**

Угренинова М.Н.

Қостанай филиалы / Костанайский филиал

5. Төлем карталарының нарығы: қолма – қол ақшасыз төлемдер 19
5. Рынок платежных карт: безналичные платежи 37

БАРЛЫҒЫ 38

ЖИНАҚТАУШЫ ЗЕЙНЕТАҚЫ ҚОРЫ – ДАМУ ҚОРЫТЫНДЫЛАРЫ.

Қонаев А.Т. - Зерттеу және статистика департаментінің стратегия және талдау басқармасының бас сарапшысы

Қазақстанда 1998 жылдан бастап қаржы жүйесін табысты реформалаудың айқын мысалы болып табылатын жинақтаушы зейнетақы қоры қолданылып жүр.

Он төрт жыл ішінде Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы жүйесі дамудың үлкен қарқынын көрсетті және экономика қаржы секторының локомотиві болып табылады, ал зейнетақы қорлары нарықта ірі институционалдық инвесторлар болды. Алайда, бұл кезеңде сондай-ақ Қазақстанның зейнетақымен қамсыздандыруының қазіргі моделін бұдан әрі жетілдіруді талап ететін бірқатар проблемалық мәселелер анықталды.

Осы бапта Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы жүйесінің 14 жыл ішіндегі жұмыс істеуінің нәтижелері баяндалып, талданды, сондай-ақ Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы жүйесінің проблемалық сәттері мен оны одан әрі дамыту болашақтары туралы сөз болмақ.

Бүгінгі күні жинақтаушы зейнетақы жүйесі зейнетақы төлемдеріне арналған ақшаны жинақтау бойынша жауапкершілікті салымшыға, оның еңбек қызметі кезінде жүктеу жолымен республика азаматтарына жұмыс істемейтін жаста оларға лайықты өмірді қамтамасыз ету бойынша мемлекеттің әлеуметтік саясатын іске асыру тетігінде маңызды рөл атқарады, бұл бір жағынан елдің мемлекеттік бюджетіне түсетін жүктемені азайтуды қамтамасыз етеді.

2011 жылдың аяғында жинақталған зейнетақы қаражаты жыл ішінде 17,4%-ға ұлғайып, 2,7 триллион теңгеге жуық (ЖІӨ-нің 10,4% жуығы) болды.

2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша республикада 11 жинақтаушы зейнетақы қоры жұмыс істеді, олардың республика аумағында 79 филиалдары мен 51 өкілдіктері бар. Зейнетақы қорларының, олардың филиалдары мен өкілдіктерінің саны ұзақ уақыт бойы аса өзгере қойған жоқ, бұл салымшыларға қызмет көрсету үшін зейнетақы қызметтері нарығында олардың жеткіліктілігі екендігін көрсетеді.

Жинақтаушы зейнетақы жүйесіне деген сенім және белгілі бір деңгейде оның табысты болуы зейнетақы қорлары салымшылары санының динамикасынан байқалады – 2012 жылғы 1 қаңтарда міндетті зейнетақы жарналары бойынша салымшылардың саны 8,1 млн. адамнан асты. Мысалы, 2000 жылдың басында олардың саны 3 млн. адамнан аспаған болатын.

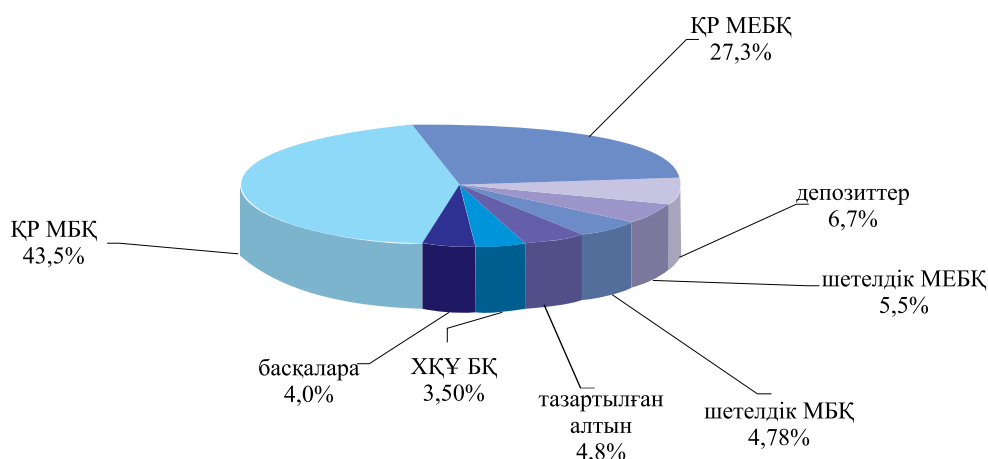
Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің жұмыс істеуінің бастапқы кезеңіне тән – екі және қате жеке зейнетақы шоттарының болу проблемасы шешілді деп айтуға болады. Бұл проблема 2009 жылы жинақталған зейнетақы қаражатын автоаудару жүйесін енгізу жолымен шешілген болатын.

Зейнетақы активтері әртүрлі қаржы құралдарына инвестицияланады. Мәселен, мемлекеттік емес бағалы қағаздарға инвестицияланған зейнетақы активтері экономиканың нақты секторына жұмыс істейді. 2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша зейнетақы активтерінің 34,0%-ы отандық эмитенттердің мемлекеттік емес бағалы қағаздарына және банктердегі депозиттерге инвестицияланған. Бұл ретте зейнетақы активтерінің 43,5%-ы Қазақстан Республикасының мемлекеттік бағалы қағаздарына орналастырылған.

Тұтастай алғанда, инвестициялық портфельдің құрылымы мынадай болып көрінеді (1-сурет).

1-сурет

**Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің инвестициялық портфельінің
2012 жылы 1 қаңтардағы құрылымы**

Осылайша, жинақтаушы зейнетақы қорлары зейнетақы жарналарын жинақтай отырып және оларды инвестициялық басқаруды жүзеге асыра отырып, бүгінгі күні бағалы қағаздар нарығында негізі институционалдық инвесторлар болып табылады, бұл ретте олардың басқаруындағы зейнетақы активтері эко-

номика нақты секторы, мемлекеттік-жеке кәсіпкерлік, экономиканың үдемелі индустриалдық-инновациялық дамуының құралы ретінде қарастырылуы мүмкін.

Оған қоса, зейнетақы жүйесі негізгі көрсеткіштерінің динамикалық өсуі тартымды, сол сияқты сенімді және өтімді бағалы қағаздар тапшылығымен байла-

нысты жинақталған зейнетақы қаражатын басқару тиімділігінің төмендеуімен қатар жүреді.

Сол сияқты орта мерзімді болашақта шешуді талап ететін бірқатар проблемалық мәселелер бар (жинақталған зейнетақы қаражатының жеткіліксіздігі, өсіп келе жатқан зейнетақы активтерін инвестициялау үшін қаржы құралдарының жетіспеуі, халықты қамтудың төмен деңгейі).

Тұтастай алғанда, зейнетақымен қамсыздандыру жүйесі реформасын жүргізу кезінен бастап осы уақытқа дейінгі кезең ішінде Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы жүйесі қиындықтармен қатар өсудің қарқынды кезеңдерін басынан кешірді. Әдетте, бұл жалпы алғанда Қазақстанда болып өткен экономикалық циклдермен байланысты.

Жинақтаушы зейнетақы жүйесінің қазіргі проблемалары шешілетін проблемаларға жатады және бұл бағытта уәкілетті мемлекеттік органдар тұрақты жұмыс істеуде.

Өз кезегінде, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі жинақтаушы зейнетақы қорларының қызметін реттеу жөніндегі өзіне жүктелген функциялар мен өкілеттіктер шеңберінде тұрақты негізде инвесторлардың (ЖЗҚ салымшыларының) құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған шаралар кешенін қабылдап отырады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 25 қаңтардағы отырысының №3 хаттамасымен «Қазақстан Республикасының жинақтаушы зейнетақы жүйесін және бағалы қағаздар нарығын дамыту жөніндегі жол картасы» бекітілді, ол жинақтаушы зейнетақы жүйесінің тиімділігін, оның ішінде жинақтаушы зейнетақы жүйесін пруденциалдық реттеуді (тәуекел деңгейі бойынша сараланған активтерді есептеу бөлігінде жеке капиталдың жеткіліктілігі коэффициенті (к1) және номиналды кірістілік коэффициенті (к2) жетілдіру жолымен арттыруға бағытталған.

Ұлттық Банктің жинақтаушы зейнетақы жүйесін реттеуді жетілдіру жөніндегі негізгі іс-шаралары 2011 жылғы желтоқсанда қабылданған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне банк қызметін және қаржы ұйымдарын тәуекелдерді азайту тұрғысынан реттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңында көзделгендігін атап өтуге болады, оның шеңберінде ЖЗҚ қызметінің ашықтығы мен тиімділігін арттыруға бағытталған шараларды қабылдау жоспарланып отыр.

Қазақстан Республикасының қаржылық тұрақтылығы және қаржы нарығын дамыту жөніндегі кеңестің 2011 жылғы 30 мамырдағы отырысында зейнетақы жүйесін реформалау мәселесін талқылау қорытындысы бойынша қолданыстағы зейнетақы жүйесінің жұмыс істеуінің негізгі қағидаттарын, оның ішінде жинақтаушы зейнетақы қорларының жеке меншікте болуын сақтау қажеттілігі туралы шешім қабылданды.

Қолданыстағы зейнетақымен қамсыздандыру жүйесінен бас тартудың қажеттілігі не қандай да болмасын бір мақсатқа сай мәні жоқ, өйткені бұл болашақта мемлекеттік бюджетке теріс әсер етеді, қор нарығының бұдан әрі дамуына және экономиканың нақты секторын қаржыландыру жөніндегі мүмкіндікке ықпал етеді, сондай-ақ елдің әр азаматының өзінің қартайған шағын қамтамасыз етуге деген қызығушылығын жоққа шығарады.

Алайда, ЖЗҚ қызметінде зейнетақы активтерінің сақталуы мен кірістілігін қамтамасыз ету бөлігінде ағымдағы проблемалардың бар екендігін назарға ала отырып, оларды шешу үшін жинақтаушы зейнетақы жүйесінің бұдан әрі дамуының басымдылықтарын белгілеу қажет.

Осыған байланысты, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2011 жылғы 2 қыркүйектегі қаулысымен Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін бұдан әрі дамыту жөніндегі ұсыныстарды әзірлеу үшін комиссия құрылды, оның құрамына Қазақстан Республикасының Экономикалық даму және сауда, Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау, Қаржы министрліктерінің, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің және Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігінің, «Экономикалық зерттеулер институты» акционерлік қоғамының өкілдері кірді.

Нәтижесінде, қазіргі кезде Комиссияның қызметі шеңберінде Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін жетілдіру бойынша ұсыныстарды және нұсқаларды жинақтау, талдау және талқылау бойынша жұмыс жүргізілуде.

Сонымен қатар, Дүниежүзілік банкпен Бірлескен экономикалық зерттеулер бағдарламасы шеңберінде Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін бұдан әрі жетілдіру бойынша зерттеулерді жүргізу ұйымдастырылды, Қазақстан Республикасының зейнетақы жүйесін жетілдіру нұсқалары және Дүниежүзілік банктің халықаралық сарапшылары қалыптастырған олар бойынша актуарлық есептер оның нәтижесі болмақ.

2007-2011 ЖЫЛДАР АРАЛЫғыНДАғы ЭКОНОМИКАҒА БЕРІЛГЕН КРЕДИТТЕР ҚОЗҒАЛЫСЫН ТАЛДАУ

Осипов И.В. - Зерттеу және статистика департаментінің стратегия және талдау басқармасының бас сарапшысы

Бұл мақалада соңғы бес жылда жеке және заңды тұлғаларға берілген кредиттердің көлемі қарастырылады, онда салыстырмалы талдау шеңберінде валюталардың түрлері мен кредиттеу мерзімдері бойынша заемдар құрылымының трансформациясы көрсетіледі. Бұл талдау Қазақстанда дағдарыс кәрініс таба бастаған жылдың алдындағы, сыртқы қаржыландыру көздерінің тарылуынан 2007 жылдың екінші жартысында банктерде өтімділікпен проблемалар туындаған 2006 жылды да қамтиды. 2010 жыл өз кезегінде өзінше бір бетбұрыс жылы болды, одан кейін нарық белсенді түрде қалыпқа келе бастады, сондықтан да салыстырмалы талдаудың көп бөлігі осы жылдың деректеріне негізделеді.

2007 жылы 9,6 трлн. теңгеге дейінгі деңгейге жеткен берілген кредиттердің ең жоғарғы көлеміне жеткеннен кейін одан кейінгі жылдары берілген заемдардың көлемі төмендей бастады. 2008 жылы өткен жылмен салыстырғанда төмендеу 38,6%-ға, 2009 жылы 29,4%-ға жетті, 2010 жылы кредиттеудің құлдырау қарқыны айтарлықтай баяулап, 9,2% ғана көрсетті.

Үш жыл қатарынан төмендеуден кейін 2011 жылы ахуал жағымды жаққа қарай түбегейлі өзгерді. Осы жылы берілген заемдар көлемі 52,2%-ға, ал жалпы кредиттеу сомасы 5,8 трлн. теңгеге жетті, бұл 2008 жылғы көлемнен аздап аз, алайда 2009 және 2010 жылдардың көрсеткіштерінен айтарлықтай жоғары (1-кесте).

Дағдарыс уақытында жеке тұлғаларды кредиттеу едәуір зардап шекті, ол 2010 жылы 2007 жылмен салыстырғанда 4 есе төмендеді, сондай-ақ ұзақ мерзімді кредиттеу (3,6 есе) және шетел валютасындағы кредиттеу (3,3 есе) зардап шекті.

Бұл ретте 2010 жылы кредиттің өсу мүмкіндігі туындады, алайда валюталық қарыз алу сегментінің одан әрі құлдырауы өсуге мүмкіндік бермеді. 2010 жылы теңгемен берілген кредит көлемі 2009 жылмен салыстырғанда 35,8%-ға өсті, ал шетел валютасындағы заем көлемі жартысына дейін дерлік қысқарды, бұл тұтастай алғанда кредиттеудің 2010 жылы 9,2%-ға төмендеуіне әкеп соқты (1-кесте).

Валюталық кредиттеудің төмендеуіне ҚҚА¹-ның 2009 жылдың ортасынан жүргізген және валюталық түсімі жоқ не оффшорлық аймақтар аумағында тіркелген заемшыларға валюталық кредиттер беретін банктерге қойылатын талаптарды қатаңдатуға бағытталған ынталандырмау саясаты, сондай-ақ доллар бағамы перспективаларының белгісіздігіне байланысты осы заемдар түріне деген сұраныстың төмендеуі белгілі бір дәрежеде ықпал етті.

2011 жылы, айтып өткендей, кредиттік белсенділіктің іс жүзінде толық қалпына келгенін және тиісінше заем берумен байланысты ахуалдың айтарлықтай жақсарғанын атап өтуге болады. Берілген заемдар көлемінің орташа айлық мәні 2011 жылы қаңтар-желтоқсанда 481,2 млрд. теңгені құрады, бұл дағдарысқа дейінгі 2006 жылдан аз, бірақ 2009 жылғы көрсеткіштен 38,2%-ға, 2010 жылғыдан 52,2%-ға көп (1-кесте).

Берілген кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемелерінің ахуалы жақсарды. Сыйақы мөлшерлемесінің орташа алынған мәні 2008 жылғы 15,3% өсу шыңына жеткеннен кейін 2009 жылы 14,5%-ға дейін төмендеді, 2010 жылы 13,7%-ды, ал 2011 жылы 12,7%-ды құрады (4-кесте).

Бұл ретте мұндай төмендеу негізінен заңды тұлғалар сегментіндегі мөлшерлемелердің төмендеуіне байланысты болды, ал жеке тұлғалардың мөлшерлемелеріне қатысты бұл динамика оншалықты байқалған жоқ, тіпті соңғы жылдары өсу үрдісі байқалады (1-сурет, 2-сурет).

Заңды тұлғаларды кредиттеу

2010 жылы заңды тұлғаларға берілген кредиттер көлемі 2007 жылмен салыстырғанда 3204,4 млрд. теңгені құрап, 2,3 есе төмендеді. Бұл ретте шетел валютасында кредиттеу 2,8 есе 1091,1 млрд. теңгеге дейін азайды, ал ұлттық валютада 2 есе 2113,3 млрд. теңгеге дейін (2-кесте) төмендеді.

2006 - 2008 жылдары теңгемен берілген заемдар көлемі шетел валютасында берілген заемдардан асып кетті, теңгемен берілген заемдар үлесі берілген кредиттердің жалпы көлемінің орташа алғанда шамамен 56%-ын құрады.

2009 жылы теңгенің құнсыздануы және ұлттық валютада кредиттеуді одан әрі стагнациялау нәтижесінде шетел валютасында берілген заемдардың көлемі теңгемен берілгендерден асып кетті, валюталық кредиттердің үлесі 56,7%-ға дейін өсті.

Алайда келесі, 2010 жылы жағдай жақсарып, валюталық кредиттер үлесі 34,1%-ға дейін, ал 2011 жылы 23,8%-ға дейін төмендеді, бұл жоғарыда атап көрсетілгендей, ҚҚА-ның осы қарыз алу сегментіндегі тәуекелдерді төмендетуге бағытталған ынталандырмау саясатын жүргізуі және валюталық заемдар тартымдылығының төмендеуінің нәтижесінде болды (1-график).

Мерзімдер бойынша кредиттеу бөлігінде дағдарыс жылдары берілген ұзақ мерзімді заемдар көлемі 3,1 есе, қысқа мерзімділері 1,9 есе азайды. Заемдардың жалпы көлемінде ұзақ мерзімді қарыз беру үлесі 2007 жылы 40,2%-ға жеткеннен кейін, 2008 жылы 36,3%-ға дейін азайды, 2009 жылы 37,6%-ға дейін аздап өсті, 2010 жылы 29,1%-ға дейін едәуір азайды, бұл ұзақ мерзімді кредиттеудің валюталық сегментіндегі өзгерістерге байланысты болды (4-график).

Осындай айтарлықтай құлдыраудан кейін қысқа мерзімді қарыз берудің жоғары қарқынмен өсу аясында 2011 жылы ұзақ мерзімді кредиттеу айтарлықтай белсенді өсе қойған жоқ, сондықтан да құрылымда 2011 жылы айтарлықтай оң өзгерістер болмаған ұзақ мерзімді кредиттер 30,7% деңгейге дейін ғана өсті (2-график).

Заңды тұлғаларға берілген кредиттер бойынша сыйақы ставкалары 2008 жылғы өсу шыңынан кейін келесі жылдары айқын төмендеу үрдісінде болды (1-сурет).

2011 жылы берілген кредиттер бойынша орташа алынған мөлшерлеме тұтастай алғандай 11,0%-ға дейін төмендеді, бұл ретте валюталар түрлері бойынша да, заемдарды орналастыру мерзімдері бойынша да барлық өлшемдер төмендеді (4-кесте).

Осылайша, заңды тұлғаларды кредиттеу үш жыл бойына төмендеуден кейін, 2011 жылы бір жылда 45,6%-ға ұлғая отырып, жоғары өсу қарқынын көрсетті, оның үстіне мұндай өсу долларландыру деңгейінің төмендеу, мерзімдер бойынша кредиттер құрылымында аздап болса да жақсару және сыйақы мөлшерлемелерінің төмендеуі түріндегі оң өзгерістермен қатар жүрді. Бұл ретте заңды тұлғаларға берілген кредиттер көлемі 2010 жылы өсуі мүмкін еді, алайда теңгемен берілген кредиттердің өсуі валюта сегментінің екі есе дерлік құлдыраған теріс динамикасын еңсере алмады, бұл 2010 жылы берілген кредиттер көлемінің 11,7%-ға төмендеуіне әкеп соқты.

Жеке тұлғаларды кредиттеу

Жеке тұлғаларға берілген кредиттер көлемі 2010 жылы 2007 жылмен салыстырғанда 4 есе төмендеп, 589,1 млрд. теңгені құрады. Шетел валютасындағы кредиттеу 11,6 есе 63,9 млрд. теңгеге дейін, ұлттық валютадағы 3,1 есе 525,2 млрд. теңгеге дейін төмендеді (3-кесте).

Валюталық кредиттеудің айтарлықтай құлдырауы халыққа берілген заемның жалпы көлеміндегі үлесінің 2007 жылғы 31,3%-дан 2010 жылы 10,8%-ға дейін және

¹ Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі (2011 жылғы сәуірден бастап – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын бақылау мен қадағалау комитеті)

2011 жылы 4,5%-ға дейін төмендеуіне әкеп соқты. Нәтижесінде 2010 жылы берілген кредиттердің 7,2%-ға өсуі 41,1%-ға өскен теңгемен құрамдас бөліктің есебінен ғана қамтамасыз етілген болатын, ал валютамен кредиттеу 2,8 есе азайды (5-график).

2011 жылы кредиттеу 88,3%-ға өсті және осында кредиттеудің өсуі де 2 есеге дейін ұлғайған теңгелік сегментпен толық қамтамасыз етілді, ал валютамен қарыз алу бір жылда 21,7%-ға азая отырып, төмендеуін жалғастырды.

Кредиттеу мерзімдері бойынша ұзақ мерзімді кредиттеу 2010 - 2007 жылдары 4,6 есе, қысқа мерзімді 2,2 есе азайды. Бұл ретте үлестік тепе-теңдік берілген заемдар көлемі сияқты айтарлықтай өзгерген жоқ. 2007 жылы ұзақ мерзімді кредиттердің үлесі заемдардың жалпы көлемінің 87,5%-ын, 2008 жылы 73,0%-ын, 2009 жылы 74,7%-ын, 2010 жылы 76,8%-ын құрады. Бұл ретте 2011 жылы ахуал жақсарып, ұзақ мерзімді кредиттер үлесі 83,3%-ға дейін өсті, бұл банктердің кредиттік белсенділігінің қайта қалпына келуімен байланысты оң құрылымдық өзгерістердің болып жатқанын көрсетеді.

Жеке тұлғаларға берілген кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемелері 2008 жылғы барынша өсуінен және 2009 жылғы төмендеуінен кейін одан кейінгі жылдары қайта өсе бастады (2-сурет).

2010 жылы мөлшерлеменің орташа алынған мәні 19,3%-ға дейін өсті, ал 2011 жылы теңгемен берілген кредиттердің қымбаттауы нәтижесінде 20,0%-ға дейін көтерілді (4-кесте).

Ахуалды толық қарастыра отырып, бөлшек кредиттеудің корпоративтік сектор нарығына қарағанда бір жыл бұрын жанданғанын атап өтуге болады. Халықты кредиттеу екі жыл бойы (2008 және 2009 жылдары) стагнацияда болды және 2010 жылы 7,2%-ға, ал 2011 жылы 88,3%-ға өсуді көрсетті. Берілген заемдар көлемінің орташа айлық мәні 92,5 млрд. теңгеге жетті, бұл алдыңғы үш жылдың осындай мәнінен жоғары (5-график).

2011 жылдың қорытындылары бойынша халықты кредиттеу жоғары өсу қарқынымен қатар ұзақ мерзімді қарыз берудің ұлғаюы және долларландыру деңгейінің

төмендеуі бөлігінде құрылымдағы оң өзгерістермен сипатталды, алайда жеке тұлғалар үшін қарыз алу құны аздап өсті.

Халықтың кредиттік белсенділігінің қалпына келуі негізінен тұрмыстық техниканы сатып алу, оқуды төлеу, сапарларға шығу үшін кепілзатсыз кредиттерге деген сұраныс жоғары тұтынушылық кредиттеу саласындағы өсуге негізделеді. Экспресс-кредиттеу және сауда орындарындағы кредиттеу (POS-кредиттеу) белсенді дамуда, ал ипотекаға қатысты баяулап қалпына келу ғана сақталып отыр.

Осыған байланысты, мөлшерлемелердің жалпы өлшемдерін қалыптастыру оған жоғары мөлшерлемелі тұтыну заемдары нарығы сегментінің басым ықпалында болғандықтан, жеке тұлғаларды кредиттеу нарығындағы сыйақы мөлшерлемелерінің өсуі осыған негізделеді.

Осылайша, банктердің корпоративтік және жеке секторға, яғни заңды және жеке тұлғаларға берген кредиттері ағыны тұрғысынан Қазақстандағы қарыз беру нарығын қарастыра отырып, үш жылғы депрессиядан кейін 2011 жылы кредиттік белсенділік толықтай қалпына келді деуге болады.

Бұл ретте мемлекеттің валюталық кредиттеу сегментіндегі тәуекелдерді барынша азайтуға бағытталған және ҚҚА арқылы 2009 жылдың екінші жартысынан іске асырылған шаралар, сондай-ақ теңгенің құнсыздануынан кейін валюталық кредиттерге деген қызығушылықтың төмендеуі 2010 жылы кредиттік өсу талпынысына іркіліс жасады. 2010 жылы бөлшек кредиттеудің 7,2%-ға өсуі корпоративтік сектордың валютамен қарыз алудың төмендеуінен болған 11,7%-ға құлдырауымен толық бейтараптандырылды.

2011 жылы кредиттеудің қалпына келуі оң құрылымдық трансформациямен және кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемелерінің жалпы төмендеуімен қатар жүрді, алайда бөлшек кредиттеу нарығында мөлшерлемелер аздап өсті, бұл жоғары мөлшерлемелері қарыз алу құнының жалпы өлшемдерінің қалыптасуына әсер еткен тұтынушылық заемдардың өсуімен байланысты болды.

Қосымша 1
1-кесте

2006 - 2011 жылдар аралығындағы кезеңде берілген кредиттер

Кезең	Заңды және жеке тұлғаларға берілген кредиттер											
	Барлығы	Өткен кезеңмен салыстырғанда, %-бен	Заңды тұлғалар	Жеке тұлғалар	Қысқа мерзімді	Ұзақ мерзімді	Теңге	Өзг., %-бен	Шетел валютасы	Өзг., %-бен	Бір айда орташа берілген	Өткен кезеңмен салыстырғанда, %-бен
2006	6860,0	69,1	5253,6	1606,3	3673,3	3186,7	3791,0	65,48	3069	73,8	571,7	69,1
2007	9641,9	40,6	7272,6	2369,3	4649,4	4992,4	5836,7	54,0	3805	24,0	803,5	40,6
2008	5921,5	-38,6	5190,5	731,1	3503,0	2418,5	3521,3	-39,6	2400	-36,9	493,5	-38,6
2009	4179,2	-29,4	3629,5	549,6	2402,9	1776,3	1942,2	-44,8	2236	-6,8	348,3	-29,4
2010	3793,5	-9,2	3204,4	589,1	2408,9	1384,6	2638,5	35,84	1155	-48,4	316,1	-9,2
2011	5774,9	52,2	4665,4	1109,5	3417,3	2357,6	4616,4	75,0	1158	0,3	481,2	52,2

2-кесте

Заңды тұлғалар

млрд.тенге

Кезең	Заңды және жеке тұлғаларға берілген кредиттер												
	Барлығы	Қысқа мерзімді				Ұзақ мерзімді				Теңге	Шетел валютасы	Бір айда орташа берілген	Өткен кезеңмен салыстырғанда, %-бен
		теңге		шетел валютасы		теңге		шетел валютасы					
		сома	мөлшер- леме	сома	мөлшер- леме	сома	мөлшер- леме	сома	мөлшер- леме				
2006	5253	1867,9	12,9	1552,4	9,5	910,3	13,2	923,1	12,6	2778,1	2475	437,8	59,8
2007	7272	2619,3	13,2	1733,2	9,9	1590,8	13,8	1329,3	13,0	4210,1	3062	606,1	38,4
2008	5190	1993,3	16,3	1312,6	12,4	952,9	15,6	931,8	14,3	2946,1	2244	432,5	-28,6
2009	3629	928,4	15,8	1335,2	13,0	641,5	14,4	724,4	13,6	1569,9	2059	302,5	-30,1
2010	3204	1484,5	14,0	787,8	10,6	628,8	12,8	303,3	11,6	2113,3	1091	267,0	-11,7
2011	4665	2450,7	12,0	781,2	9,2	1106,3	11,1	327,3	7,3	3557,0	1108	388,8	45,6

3-кесте

Жеке тұлғалар

млрд.тенге

Кезең	Кредиты предоставленные физическим лицам												
	Барлығы	Қысқа мерзімді				Ұзақ мерзімді				Теңге	Шетел валютасы	Бір айда орташа берілген	Өткен кезеңмен салыстырғанда, %-бен
		теңге		шетел валю-тасы		теңге		шетел валю-тасы					
		сома	мөлшер-леме	сома	мөлшер-леме	сома	мөлшер-леме	сома	мөлшер-леме				
2006	1606	202,8	22,6	50,2	14,6	810,1	18,9	543,2	13,7	1012,8	593,5	133,9	108,9
2007	2369	221,9	21,7	75,0	14,5	1404,7	16,9	667,6	14,3	1626,6	742,6	197,4	47,5
2008	731,1	158,9	22,5	38,2	15,0	416,2	18,2	117,7	15,9	575,1	155,9	60,9	-69,1
2009	549,6	74,2	28,2	65,0	10,2	298,1	17,2	112,3	14,8	372,3	177,3	45,8	-24,8
2010	589,1	126,0	26,3	10,6	14,9	399,2	17,9	53,3	14,2	525,2	63,9	49,1	7,2
2011	11095	170,9	22,5	14,6	13,7	888,6	19,8	35,4	13,4	1059,5	50,1	92,5	88,3

Қосымша 2
4-кесте

Берілген кредиттер бойынша орташа алынған сыйақы мөлшерлемелері

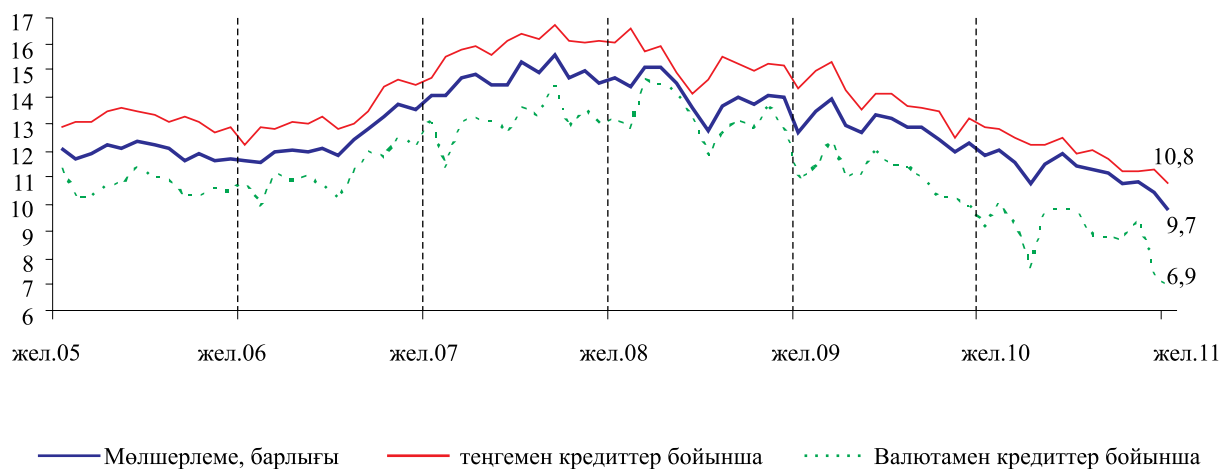
%

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Барлығы	13,3	13,2	13,5	15,3	14,5	13,7	12,7
заңды тұлғаларға	12,3	11,9	12,5	14,8	14,1	12,7	11,0
жеке тұлғаларға	17,5	17,4	16,6	18,6	17,3	19,3	20,0
Ұлттық валютада	14,8	14,8	14,6	16,6	16,0	14,9	13,7
заңды тұлғаларға	13,7	13,0	13,4	16,0	15,2	13,6	11,7
жеке тұлғаларға	19,7	19,6	17,6	19,4	19,4	19,9	20,3
Шетел валютасында	11,2	11,3	11,8	13,3	13,2	11,1	8,9
заңды тұлғаларға	10,4	10,7	11,2	13,2	13,2	10,9	8,6
жеке тұлғаларға	14,8	13,7	14,4	15,7	13,1	14,3	13,5
Қысқа мерзімді	13,0	11,6	12,4	15,1	14,5	13,5	11,9
Ұзақ мерзімді*	13,8	14,1	14,5	15,6	14,6	14,0	13,9

* 1 жылдан аса

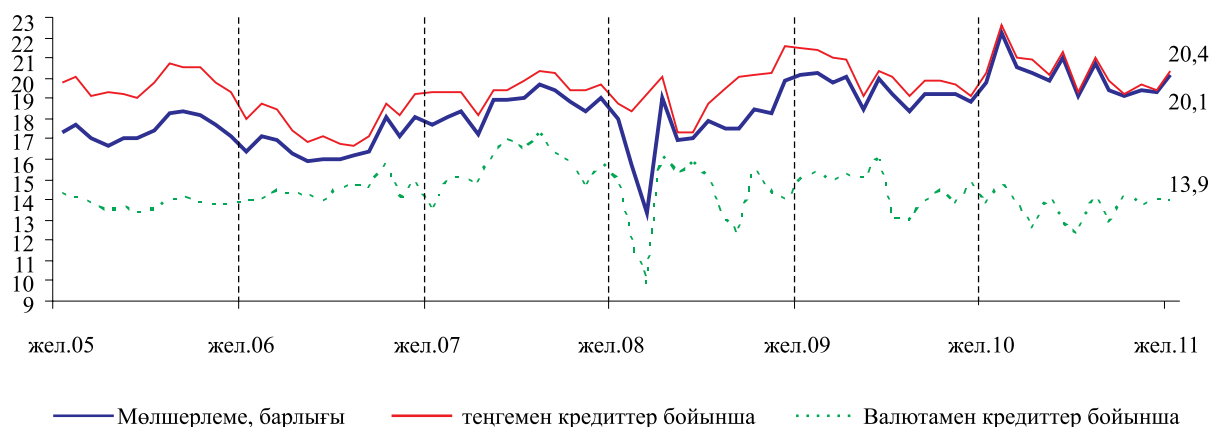
1-сурет

Заңды тұлғаларға берілген кредиттер бойынша мөлшерлемелер

2-сурет

Жеке тұлғаларға берілген кредиттер бойынша мөлшерлемелер

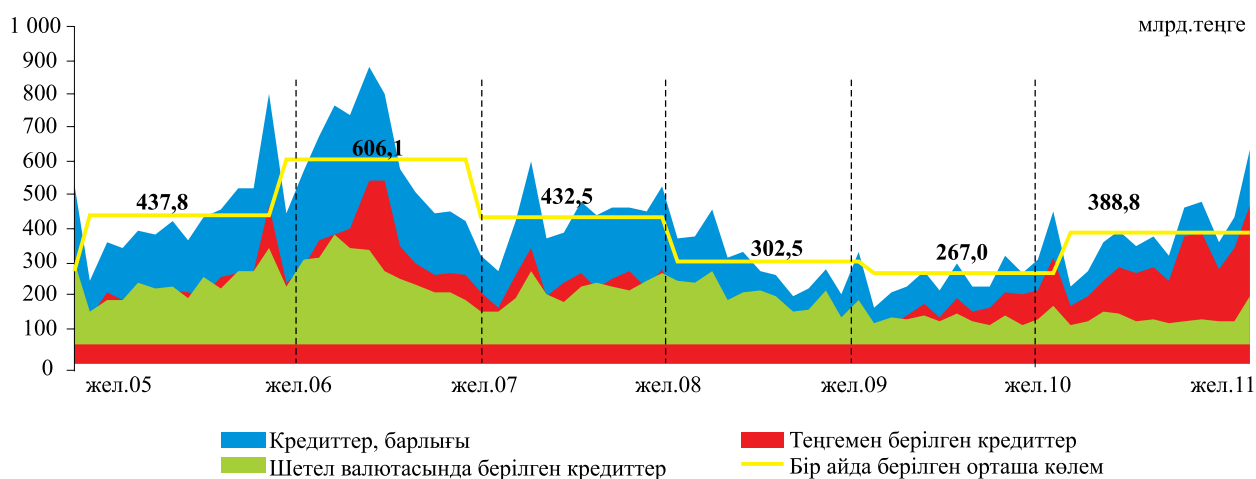

Заңды тұлғалар

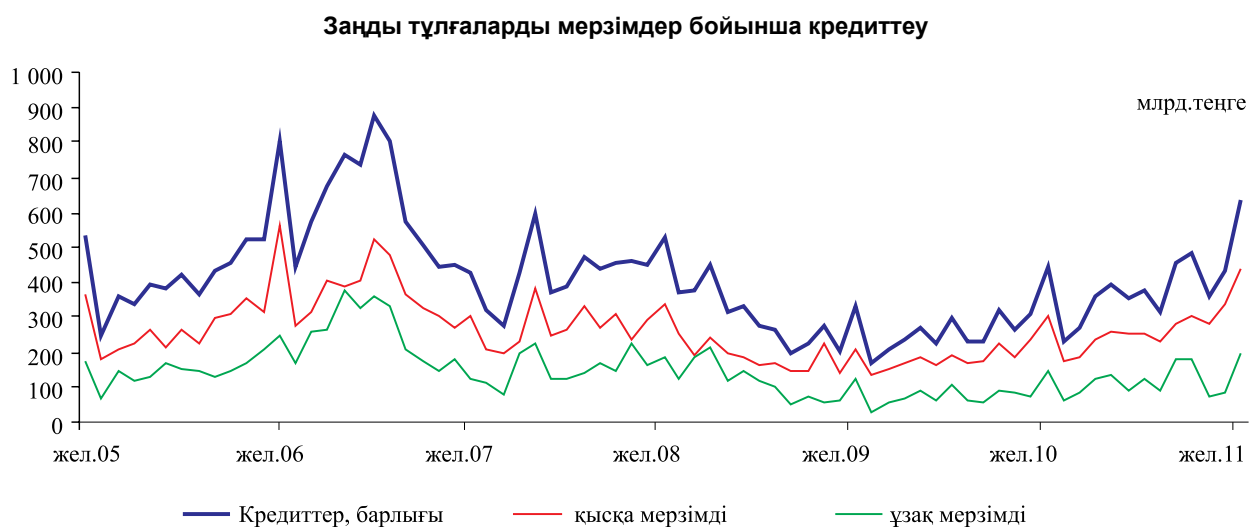
Қосымша 3

Заңды тұлғаларды кредиттеу

1-сурет

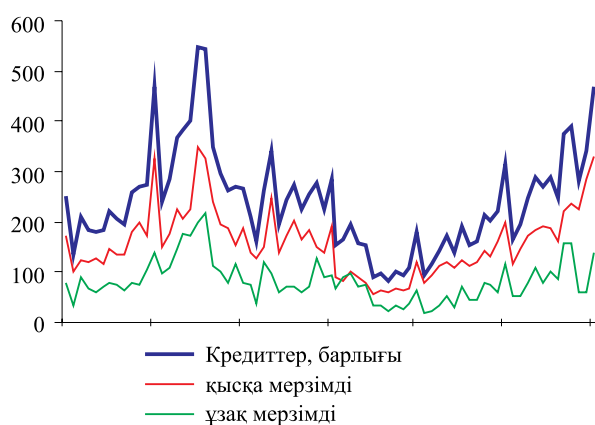

2-сурет

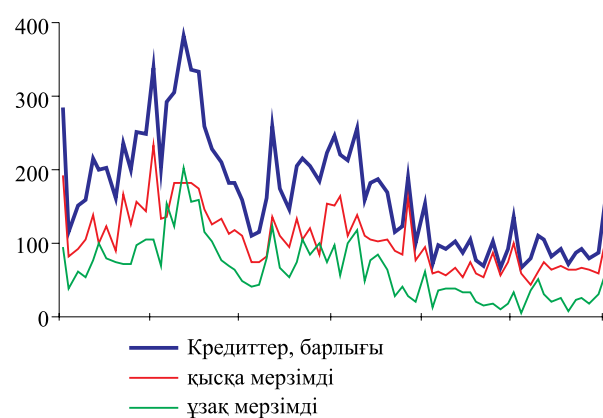
Төңгемен кредиттеу

3-сурет

Шетел валютасымен кредиттеу

4-сурет

ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНДА ЭМИССИЯЛЫҚ-КАССАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТУРАЛЫ

*Ислямов Ш. – қолма-қол ақшамен жұмыс жүргізу
және кассалық операциялар бөлімінің бастығы,
ҚР Ұлттық Банкі Қарағанды филиалы*

Ұлттық Банктің қолма-қол ақша айналымын реттеу қызметінің басты бағыты - облыс экономикасының ақша қаражатының қажеттілігін уақтылы және толық қанағаттандыру, осыған сәйкес Ұлттық Банк филиалдарында эмиссиялық-кассалық жұмыстарды дұрыс ұйымдастыру - Ұлттық Банк филиалдарында эмиссиялық-кассалық жұмыстарды ұйымдастыруға байланысты тәуекелдерді барынша азайтудың кепілі болып табылады.

Ұлттық Банктің мемлекеттің орталық банкі ретінде маңызды міндеттерінің бірі ұлттық валютаның эмиссиясы болып табылады, оның бір бөлігі Ұлттық Банкі филиалдарына жүктелген.

Ұлттық Банкі Қазақстан Республикасының аймағында банкноталар мен монеталар эмитентінің міндетін жүзеге асыру мақсатында “Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі” мемлекеттік мекемесі Қарағанды филиалы Қарағанды облысында қолма-қол ақша айналымын және эмиссиялық-кассалық операцияларды ұйымдастыру бойынша қызметін жүзеге асырады.

Филиал өзіне жүктелген міндеттерге орай резервтік қорлардың жағдайына және олардың сақталуын қамтамасыз етуге, эмиссиялық орамдағы банкноталар мен монеталардың қалдықтарына, қолма-қол ақша айналымына бақылау жасауды жүзеге асырады, сондай-ақ мемлекеттік органдарға, екінші деңгейдегі банктердің филиалдарына және Ұлттық Банктің шешімі бойынша Ұлттық Банкте банк шотын ашқан заңды тұлғаларға кассалық есеп айырысу қызметтерін көрсетеді, заңды және жеке тұлғаларға монета және басқа банк өнімдерін өткізуді жүзеге асырады.

Ұлттық Банк филиалының алдына қойылған міндеттерді орындау үшін филиал мамандары ай сайын облыстағы қолма-қол ақша айналысының жағдайына талдау жасап отырады, облыс экономикасына қажетті қолма-қол ақша мөлшерін анықтайды.

Қарағанды Ұлттық Банк филиалы қазіргі таңда Қарағанды облысының екінші деңгейдегі 31 филиалына және Қазпошта АҚ облыстық филиалына кассалық есеп айырысу қызметін көрсетуді жүзеге асырып отыр, және филиалда заңды және жеке тұлғалар үшін ақша айырбастау және ұсақтау кассалары жұмыс жасайды.

Қарағанды облысы айналысқа ақша шығару аймағы болып табылады, яғни екінші деңгейдегі банк филиалдарының кассаларына клиенттерден ақшалай түсетін түсім мөлшері клиенттердің қолма-қол ақшаға деген сұранысын толық қанағаттандыруға жеткіліксіз болғандықтан, екінші деңгейдегі банктердің филиалдары қосымша Ұлттық Банк филиалы кассасынан өз клиенттеріне қажетті қолма-қол ақша алып отырады.

Филиал бойынша 2011 жылы ай сайын айналымға орташа алғанда 16,1 млрд. теңге мөлшерінде қолма-қол ақша шығарылған, айналымнан 6,8 млрд. теңге мөлшерінде ақша алынған, эмиссиялық нәтиже

(айналымға қолма-қол ақша шығару және оларды айналымнан алу арасындағы айырма) оң аяқталып, жылдың қорытындысы бойынша (+)111,9 млрд. теңгені құраған, ол 2010 жылғы көрсеткіштен 16,8 млрд. теңгеге көбейіп отыр.

Эмиссиялық көрсеткіштің көбеюі өткен жылдың осы мерзімімен салыстырғанда товарлардың, қызмет көрсетулердің және жұмыс ақы төлемдерінің 18,5%, жеке тұлғалардың салымдары бойынша шоттарынан төленген төлемдердің 54,6%, банкоматтар арқылы төленген төлем көлемінің 29,0 % өсуіне байланысты болды.

Облыс тұрғындарының жеке табыстары - еңбек ақы төлемдері, зейнет ақы төлемдері және банкомат арқылы төленген төлем түрлерін қоса алып есептегенде өткен жылдың осы мерзімімен салыстырғанда 24,4 % өсті.

Еңбекақыны банкоматтар арқылы төлеу жүйесінің дамуына байланысты ақша айналымының орта және ірі номиналды банкноталармен толығып, ақшаны ұсақтау құралы ретінде монеталардың қажеттілігі артуда. Ұсақ номиналды ақша белгілерінің тапшылығын болдырмау мақсатында және металл монеталармен ұсақтау операцияларын жүзеге асыру үшін Ұлттық Банк филиалында сатумен айналысатын ұйымдар үшін ақша ұсақтау кассасы ұйымдастырылған, оның ай сайынғы орташа айналымы 23,6 млн. теңгені құрайды. Сонымен қатар, екінші деңгейдегі банктерге ақша беруде қолма-қол ақшаның белгілі бір көлемі түрлі номиналды монеталармен беріліп отырды. Нәтижесінде 2011 жылғы металл монеталардың ай сайынғы орташа айналымы 82,3 млн. теңгені құрады.

Ұлттық Банк филиалы тозған және қауы бар монеталарды айырбастайтын айырбастау кассаларының жұмысы бір қалыпқа келтірген. Егер касса қызметкері ақша белгілерінің төлемділігін анықтауға қиналатын болса, ол ақша белгісіне қорытынды және сараптама актісі ресімделе отырып, сараптама жүргізіледі. Жалған банкноталар мен монеталарды анықтаған жағдайда Ұлттық Банк филиалы жалған ақша жасаушылармен күрес жөніндегі облыстың құқық қорғау органдарымен өзара әрекет етеді.

2011 жылы ұлттық валюта банкноталарының 130 парақ күмәнді ақша белгілеріне сараптама жүргізілді, олардың ішінен 26 жалған банкноталар, 11 төлемдік құнын жоғалтқан банкноталар анықталды. Жүргізілген сараптама нәтижесінде қалған 93 ақша белгілері түпнұсқа деп танылып, бекітілген тәртіппен айырбасталып берілді.

Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі айналымға шығарған қымбат металдардан жасалған монеталар нумизматтар мен мамандардың әрқашанда назарында болып келді. Нумизматикалық қызығушылықпен бірге кейінгі жылдары бос ақшаларын инвестициялау мақсатында жергілікті тұрғындар арасында бұл монеталарға деген сұраныс жылдан-жылға арта түсуде.

2011 жылы 867 дана алтын монеталар /оның 249 данасы инвестициялық алтын монеталар/, 148 дана инвестициялық күміс монеталар, 3580 дана коллекциялық күміс монеталар сатылды.

“Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі” мемлекеттік мекемесі Қарағанды филиалы қызметінің басты бағыты қолма-қол ақша айналысын реттеуде облыстың барлық субъектілерінің ұлттық валютаға деген қажеттілігін толық көлемде қамтамасыз ету болып табылады.

ЕЛОРДА ЭКОНОМИКАСЫ НАҚТЫ СЕКТОРЫНЫҢ ЖАЙ-КУЙІ: МОНИТОРИНГ НӘТИЖЕЛЕРІ

Бименов Е.Б. – ҚРҰБ Орталық филиалы экономикалық талдау және статистика бөлімінің бас маманы - экономисі.

Тәуелсіздіктің 20 жылы ішінде Қазақстан экономикасының қалыптасуы мен жеткен табысы – экономиканың нақты секторымен тығыз байланысты. Осы жылдарда еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуы бірнеше дағдарысты бастан өткергені белгілі. Оның қиын-қыстау кезеңімен қатар дамып келе жатқан нақты сектордың бүгінгі таңдағы жағдайы мен өзгерісін Ұлттық Банктің тоқсан сайынғы мониторингінен анық байқауға болады. Ұлттық Банктің, экономиканың нақты секторына жүргізетін мониторингі – еліміздің осы саладағы ағымдағы жай-күйін толық анықтауға, аймақта оңтайлы ақша-кредит саясатын жүргізуге және бағаның қалыптасуы мен инфляциялық үрдістерді қысқа мерзімде болжауға мүмкіндік береді.

Ағымдағы жылы нақты сектормен қатар елорданың қаржы нарығы да әлдеқайда оң нәтижелерге қол жеткізіп отыр. Бұл өз кезегінде экономиканың нақты секторына әсер етпей қоймады. Егер 2010 жылы Астана қаласының кредит нарығына 314750,0 млн.теңге берілсе, 2011 жылы екінші деңгейдегі банктер қаланың нақты секторының кәсіпорындарына 646572,0 млн. теңге көлемінде кредит берілді. Мұны өткен жылдың осы мерзімімен салыстырсақ, көріп отырғанымыздай 2 есе артқанын аңғарамыз. Ал экономикадағы кредиттің жалпы көлемі 829652,0 млн.теңгеге жетті, өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 29,5% өскен (640647,0). Банк жүйесіндегі депозиттер 1449910,0 млн.теңгені құрап, былтырғы жылмен салыстырғанда 4,8%-ға ұлғайды.

Осындай Астананың қаржы нарығындағы жағымды жаңалықтар Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Орталық филиалы (Астана қаласы) жүргізетін экономиканың нақты секторы кәсіпорындарының мониторингінен де байқаймыз. Мониторингке Астана қаласы бойынша экономиканың нақты секторы салаларының ірі, орта және шағын деңгейдегі 120 (республика бойынша – 2392) кәсіпорыны қатысады. Мониторингке қатысатын кәсіпорындар құрылымы 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте

Атауы	2007 жыл	2008 жыл	2009 жыл	2010 жыл	2011 жыл
Мониторингке қатысатын кәсіпорындар саны, оның ішінде:	65	76	96	119	120
Аң, орман және ауыл шаруашылығы	1	1	6	6	5
Өндіру өнеркәсібі	1	1	1	1	2
Өңдеу өнеркәсібі	9	14	15	16	13
Электрэнергияны, газды және суды өндіру мен бөлу	4	4	4	4	5
Құрылыс	16	17	18	27	24
Сауда; автомобильдерді, тұрмыс және жеке тұтыну бұйымдарын қолдануды жөндеу	9	14	21	22	26
Қонақүйлер және мейрамханалар	1	1	2	7	8
Транспорт және байланыс	18	15	19	18	16
Кәсіпорындарға жалдау және қызмет көрсету, жылжымайтын мүлікпен операциялар	6	9	10	18	21
Ұзақ мерзімді*	13,8	14,1	14,5	15,6	14,6

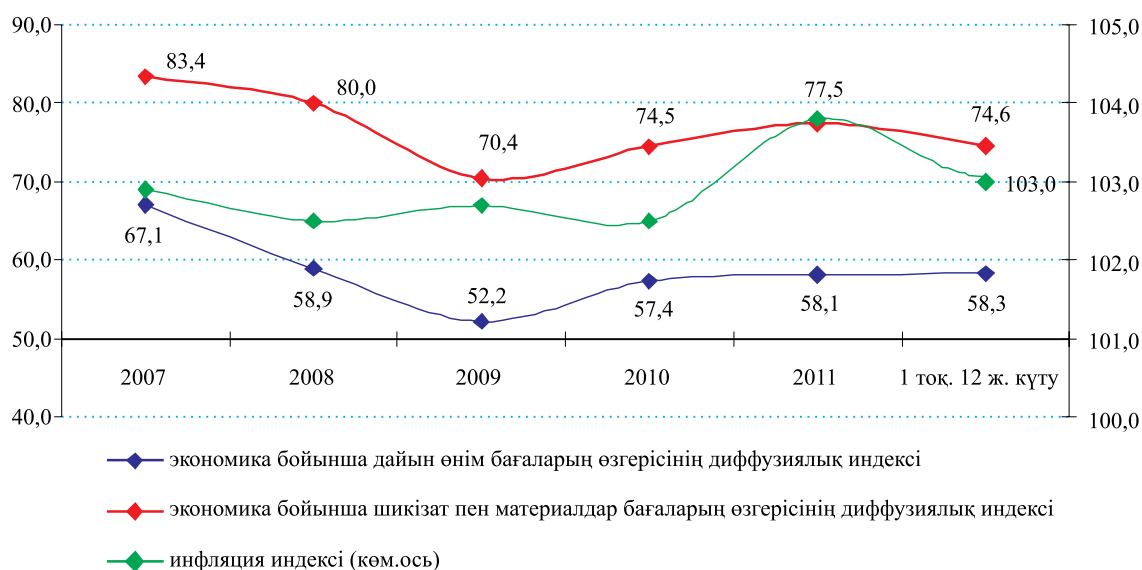
2011 жылдың IV тоқсанында өнімді (қызметтер және жұмыстардан) өткізуден түскен табыс 860349,1 млн. теңгені құрады, 2010 жылғы IV тоқсанмен салыстырғанда 25,2% жоғары (республикалық өнімді өткізуден түскен табысындағы оның үлесі 17,6%-ды құрады).

Кәсіпорынның тоқсан сайынғы пікір сұрау нәтижелері 2011 жылы қалыптасқан экономикалық ахуал және нақты сектордағы негізгі үрдістер туралы келесідей қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

Экономикадағы (аймақтағы) дайын өнімге және материалдар мен шикізаттардың диффузионды индексі² жоғары деңгейде қалыптасты (сәйкесінше 58,3 және 74,6). Сондықтан ағымдағы жылдың I тоқсанында инфляция өткен жылдың деңгейінде қалыптасуы мүмкін (3,0%-3,5% шамасында). Сонымен қатар Ұлттық Банк аймақтар кескінінде кәсіпорынның ағымдағы және келер тоқсандағы жағдайын болжауға мүмкіндік алады. (1 сурет).

² «диффузиялық индекс» (индекс), барлық оң жауаптардың жиынтығы және «өзгеріссіз» деген жауаптардың жартысы ретінде есептеледі. Аталған индекс, қарастырылып отырған көрсеткіш динамикасының өзгерісін сипаттайтын жалпы индикатор болып табылады. Егер оның мәні 50-ден жоғары деңгейде болса – бұл оң (өсуді), ал егер деңгейі 50-ден төмен болса, онда жағымсыз (төмендеуді) өзгерісті көрсетеді.

1-сурет

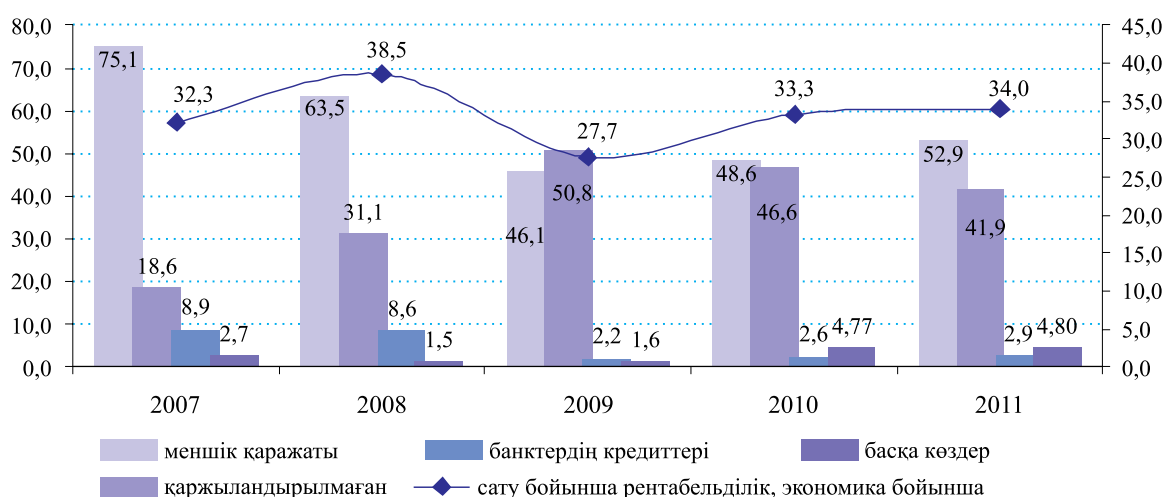
Мониторингтің қорытындылары ағымдағы жыл бойына кәсіпорындардың инвестициялық белсенділігі едәуір артқанын көрсетеді. Инвестициялық мақсатта кәсіпорындардың 52,9% меншік қаражатын пайдаланса, банк кредитін – 2,9%, басқа қаржы көздерін – 4,8% қолданған. Өткен жылдың осы кезеңінде аталған көрсеткіштер, сәйкесінше – 48,6%, 2,6% және 4,77% құрады. Өзін қаржыландырмаған кәсіпорындар саны да айтарлықтай төмендеуде (2010 жылы 46,6% болса, қазіргі таңда – 41,9% құрап отыр). Алайда дағдарысқа дейінгі кезеңде, мониторингке қатысушы респонденттердің 75,0%

инвестициялық мақсатта меншік қаражаттарын пайдаланса, өзін қаржыландырмаған кәсіпорынның үлесі небәрі 19,0% еді.

Мониторингке қатысып отырған кәсіпорындардың орташа жылдық рентабельділігі 2011 жылы ұлғайып 34,0% (2010 жылы – 33,3%) құрады. Басқа салалармен салыстырғанда инвестицияларды жүзеге асыру үшін неғұрлым тартымды болып, аймақтағы рентабельділігі жоғары қонақүй және мейрамхана – 66,3%, өндіру өнеркәсібі – 37,5% және транспорт пен байланыс – 29,8% салаларын атап кетуге болады (2 сурет).

2-сурет

Инвестициялық қаржыландыру өздері

Кәсіпорындардың банктерге деген сеніміне келер болсақ ол жоғары деңгейде деп айтуға толық негіз бар. Банктің қызметіне кәсіпорын сұранысының қанағаттану деңгейі 90,0% болды. 2012 жылдың I тоқсанында кәсіпорындардың 8,3% салымдар көлемінің ұлғаятындығын жоспарласа, 13,3% оның өзгермейтіндігі жөнінде мәлімдеуде. Респонденттердің басым бөлігі банкте депозит ұстамайтынын көрсетті – 69,2% (2011ж. I тоқсанда – 72,7%).

Алайда соңғы уақытта, еліміздің банк жүйесі бойынша жүрген түрлі «әңгіме - қауесеттер» кәсіпорындардың банктерге деген сеніміне аз да болса әсерін тигізгенге ұқсайды. 2012 жылдың I тоқсанында кәсіпорындардың банк қызметтерінің қажеттілігі және оны алу мүмкіндігі «төмен» екендігі жөнінде респонденттердің 11,7% және 12,5% атап отыр. Өткен жылдың осы мерзімінде аталған көрсеткіш 6,6% және 9,9% құраған еді (3 сурет).

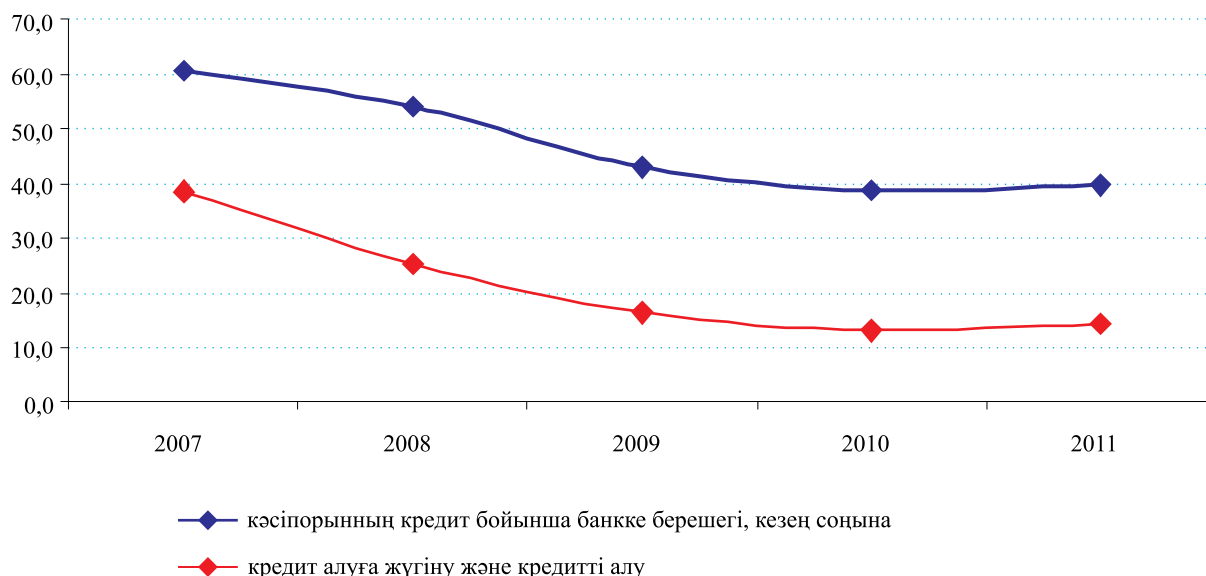
3-сурет

Дағдарыс және одан кейінгі кезеңде екінші деңгейдегі банктердің кредит бойынша жүргізіп келген қатаң саясаты мониторингке қатысушы кәсіпорындардың айналым қаражаттарын толтыруға кедергі болғаны анық. Кәсіпорынның кредит бойынша

банкке берешегі 2010 жылмен салыстырғанда 2011 жылы 1 пайыздық тармаққа жоғарылап 39,8% құрады. Кәсіпорындардың банк кредитін алу деңгейі 31,0% (2007 жыл) болса, 2011 жылы аталған көрсеткіш 14,4% дейін қысқарған (4 сурет).

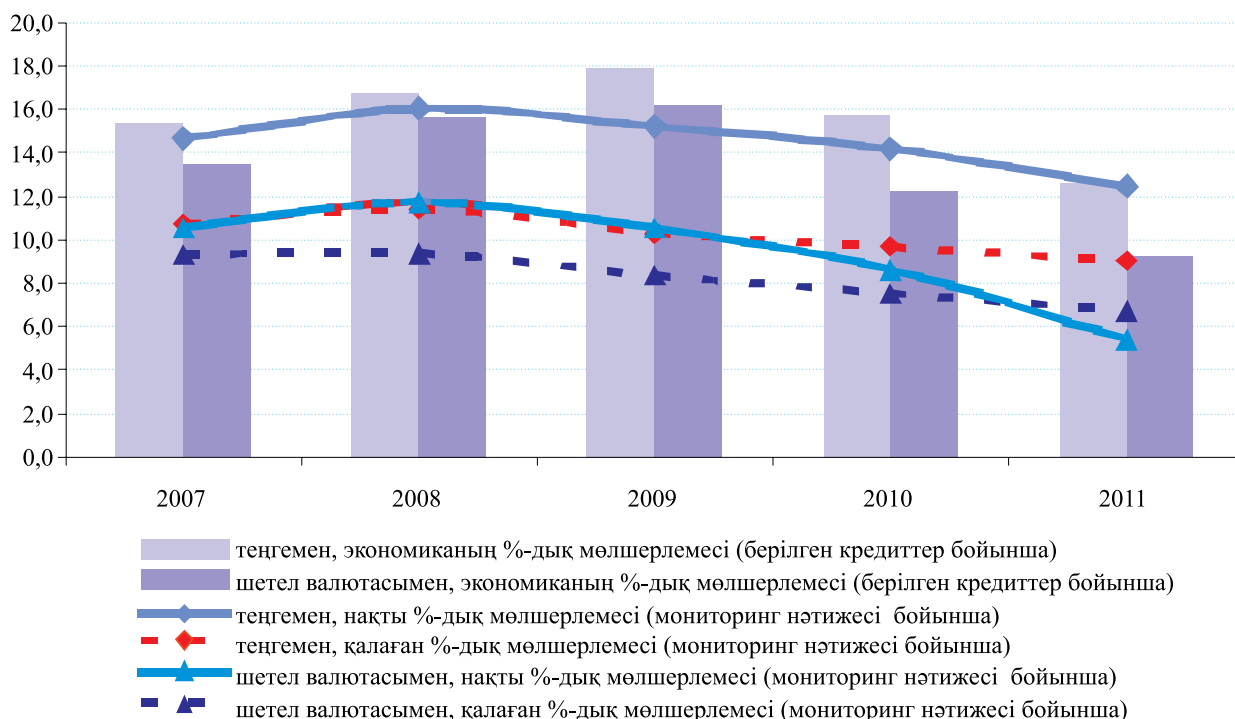
4-сурет

Респонденттердің банктерден алған кредиттерінің орташа жылдық пайыздық мөлшерлемесі (теңгемен және шетел валютасымен) жыл ішінде төмендеуін жалғастырды. Шетел валютасы бойынша экономикаға берілген кредиттердің орташа пайыздық мөлшерлемесі

2011 жылдың соңында 9,2% болды³, ал мониторингке қатысатын кәсіпорындар шетел заемын 5,4% алса, олардың несиені алу бойынша қалауының орташа пайыздық мөлшерлемесі 6,7% құрады (5- сурет).

³ «ҚРҰБ» ММ Орталық филиалы Статистикалық бюллетені №12, 2011 жыл

Теңгенің АҚШ долларына, еуроға және ресей рубліне қатысты бағамы құбылмалылығының кәсіпорындардың шаруашылық қызметіне кері әсерін тигізуі

2010 жылғы 4- тоқсанда 12,5%, 8,3% және 8,3%-дан 2011 жылғы 4- тоқсанда 11,6%, 7,5%, және 5,8%-ға дейін төмендеді

Әлемдік нарықтарда қалыптасқан жағымды жағдай мен еліміздің қаржы нарығындағы тұрақтылық – экономиканың нақты секторына өзінің оң әсерін

тигізді. Инвестициялық белсенділіктің артуы, кредит нарығының жандануы, валюта бағамының кәсіпорын шаруашылығына кері әсерінің төмендеуі және 2011 жылдың қорытындысы бойынша экономиканың нақты секторында қалыптасқан жағымды динамика – оның әрі қарай қарқынды дамуына жол ашады. Әрине кәсіпорындардың айналым қаражаттарын толықтыруда қаржыландыру көздерінің жеткіліксіздігі ағымдағы кезеңде негізгі мәселелердің бірегейі болып қала бермек.

2011 ЖЫЛҒЫ ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫНЫҢ ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙДЕГІ БАНКТЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІ ТУРАЛЫ

*Н.К.Романова -
«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі»
мемлекеттік мекемесі Павлодар филиалының
директоры*

«Ақшаның экономикалық табиғаты олардың айналымының үздіксіздігін болжамдайды. Осыған байланысты уақытша еркін ақша қаражаты ақша-кредиттік мекемелерде жиналуға және инвестицияларға айналуға тиісті».

2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша облыс аумағында екінші деңгейдегі банктердің 31 филиалы (2011 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша – 28 филиал) және 1 дербес банк іс - әрекет жасайды.

Депозит нарығы

Осы уақытта екінші деңгейдегі банктер үшін ішкі қаржылық ресурстар, бірінші кезекте депозиттер жаңа қорландырудың ең басты көзі болды.

2011 жылы, 2010 жылмен салыстырғанда, аймақтағы депозиттік нарықта ұлттық валютадағы депозиттер көлемінің (72,5%-ға) едәуір өсуі байқалады, шетел валютасындағы депозиттердің бір уақытта төмендеуімен (28,5%-ға), және 2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша мынадай көрсеткіштермен сипатталады:

Павлодар облысының ЕДБ тартылған депозиттер

(млн. теңге)

	01.01.11 ж. жағдай бойынша	01.01.12 ж. жағдай бойынша
ЕДБ-дегі депозиттер - барлығы	97 996,7	127 245,2
оның ішінде:		
- ұлттық валютада	56 599,8	97 646,1
- шетел валютасында	41 396,9	29 599,1
Халықтың салымдары - барлығы	64 264,9	78 234,7
оның ішінде:		
- ұлттық валютада	42 170,8	51 504,8
- шетел валютасында	22 094,1	26 729,9
Заңды тұлғалардың салымдары - барлығы	33 731,8	49 010,4
оның ішінде:		
- ұлттық валютада	14 429,0	46 141,3
- шетел валютасында	19 302,8	2 869,1

Келтірілген кестеден мынаны көруге болады, 2011 жылғы 1 қаңтармен (бұдан әрі – базалық кезең) салыстырғанда жалпы депозит көлемі 29,9%-ға ұлғайды, соның ішінде үлес салмағы ұлттық валютада – 76,7% (2011 жылғы 1 қаңтарда 57,7% құрады), шетел валютасында – 23,3% (2011 жылғы 1 қаңтарда 42,2% құрады) құрады.

Павлодар облысының банктерімен тартылған депозит көлемі Республика бойынша депозиттердің жалпы көлемінен (4 540 892,7 млн.теңге) 2,8% құрайды және Алматы, Астана қалалары, Қарағанды, Шығыс Қазақстан облыстарынан кейін Республика аймақтары арасында 5 орын алады.

Тартылған қаражаттың жалпы көлемінде едәуір үлесін жеке тұлғалардың салымы 61,5% немесе 78234,7 млн. теңге (2011 жылғы 1 қаңтарда тиісінше 65,6% немесе 64264,9 млн. теңге) алып отыр. Жеке тұлғалар депозиттерінің көлемі базалық кезеңмен салыстырғанда 21,7%-ға өсті.

Заңды тұлғалардың салымдары базалық кезеңмен салыстырғанда 45,3%-ға ұлғайды, олар 2012 жылғы 1 қаңтарға 49010,4 млн. теңгені (2011 жылғы 1 қаңтарда 33731,8 млн. теңге) құрастырған. Бұл ретте ұлттық валютадағы салымдар көлемі базалық кезеңмен салыстырғанда 3,2 есе өсті, шетел валютасында 7 есе төмендеді.

2011 жылы жалпы депозиттің базалық көлемінде мерзімдік депозиттердің басымдық үрдісі сақталады. Мәселен, 2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша мерзімдік депозиттер жалпы депозит сомасынан 97,9% немесе 124608,8 млн. теңге құрастырды, бұл базалық көрсеткіштен 27494,7 млн. теңгеге немесе 28,3% артық.

«Талап ету бойынша» және «шартты» депозиттердің үлесі депозиттің жалпы үлесінен 2,1%-ды немесе 2636,4 млн. теңге құрады, бұл базалық көрсеткіштен 1753,8 млн. теңгеге немесе 3 есеге артық.

Павлодар облысының ЕДБ депозиттер (мерзімдері бойынша)

(млн. теңге)

	01.01.11 ж. жағдай бойынша	01.01.12 ж. жағдай бойынша
ЕДБ-дегі депозиттер – мерзімдік, барлығы, оның ішінде:	97114,1	124 608,8
- 1 жылға дейін		
- теңгеде	17098,7	53021,5
- шетел валютасында	20185,2	7889,0
- 1 жылдан аса		
- теңгеде	38808,9	42175,7
- шетел валютасында	21021,3	21522,6
ЕДБ-дегі депозиттер – талап ету және шартты барлығы, оның ішінде:	882,6	2636,4
- теңгеде	692,3	2448,8
- шетел валютасында	190,3	187,6

Депозиттердің валюта түрлері бойынша құрылымында, шетел валютасындағы депозиттер көлемі 2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша, 2011 жылғы 1 қаңтармен салыстырғанда 28,5%-ға төмендеді және 29599,1 млн. теңгені құрастырды, ұлттық валютадағы көлемі 72,5%-ға өсті және 97646,1 млн. теңгені құрады. Салымдардың долларландыру дәрежесі есепті

кезеңнің аяғына 23,3% құрады (базалық кезеңмен салыстырғанда төмендеуі 18,9% құрастырды).

Депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкаларының өзгеру динамикасы мынадай көрсеткіштермен сипатталады: жалпы депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 6,0%-

ды құрастырды, базалық кезеңмен салыстырғанда ставкасы 1,7%-ға төмендеді. Теңгедегі депозиттер бойынша орташа алынған сыйақы ставкасы 6,05%-ды (базалық кезең деңгейінен 2,7%-ға төмен), шетел валютасындағы орташа алынған сыйақы ставкасы 0,49%-ға төмендеді және 5,81%-ды құрды.

2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Павлодар облысының әрбір тұрғынына депозиттік салымдар қалдығының 105 000 теңгесі келеді (2011 жылғы 1 қаңтарда осы көрсеткіш 86146 млн. теңге құрады).

Экономикаға банктердің кредиттері

2011 жылы кредиттік нарықтағы жағдай белгілі өзгерістермен сипатталды. 2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша облыс экономикасындағы банктердің кредиттері бойынша несиелік берешектің жалпы көлемі 2011 жылғы 1 қаңтардағы (бұдан әрі - базалық

көрсеткіш) ұқсас көрсеткішпен салыстырғанда 182416,8 миллион теңге болып, 35058,4 миллион теңгеге немесе 23,8% төмендеді.

Павлодар облысы банктерімен берілген кредиттер көлемі Республика бойынша несиелік берешектің жалпы көлемінен (8 781 368,6 млн.теңге) 2,1% құрайды және Алматы, Астана қалалары, Қарағанды, Шығыс Қазақстан, Оңтүстік Қазақстан, Ақтөбе облыстарынан кейін Республика аймақтарының арасында 7 орын алады.

Несиелік берешектің негізгі өсуі заңды тұлғаларға берілген кредиттер бойынша белгіленді, атап айтқанда, 24866,6 млн. теңгеге немесе 37,1%.

2011 жылы халыққа берілген кредиттер бойынша берешек те 2010 жылмен салыстырғанда 90509,7 млн. теңге болып, 10191,8 млн. теңгеге немесе 12,7% ұлғайды.

3-кесте

Павлодар облысының ЕДБ кредиттік салымдар

(млн. теңге)

	2011 жылғы 1 қаңтарға	2012 жылғы 1 қаңтарға
Барлық кредит	147 358,4	182 416,8
қысқа мерзімді	29 633,5	38477,0
ұзақ мерзімді	117 724,9	143 939,8
заңды тұлғаларға	67 040,5	91 907,1
жеке тұлғаларға	80 317,9	90 509,7
ұлттық валютада	125 444,1	163 709,7
шетел валютасында	21914,3	18707,1

Кесте деректері ұзақ мерзімді кредиттер көлемінің басымдығы туралы куәландырады, олар 2012 жылғы 1 қаңтарға жалпы берілген кредит көлемінен 143 939,8 млн. теңге немесе 78,9% (2011 жылғы 1 қаңтарға тиісінше - 117724,9 млн.теңге немесе 79,9%) болды.

2012 жылғы 1 қаңтарға қысқа мерзімді кредит көлемі жалпы берілген кредит көлемінен 38477,0 млн. теңге немесе 21,1% (2011 жылғы 1 қаңтарға тиісінше - 29633,5 млн.теңге немесе 20,1%) болды. Жылдың басымен салыстырғанда қысқа мерзімді кредиттердің көлемі 2011 жылдың аяғына 8843,5 млн. теңгеге немесе 29,8% көтерілді.

2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша долларландыру дәрежесі 10,3 % құрады және 2011 жылғы 1 қаңтардағы деректермен салыстырғанда 4,6% төмендеді.

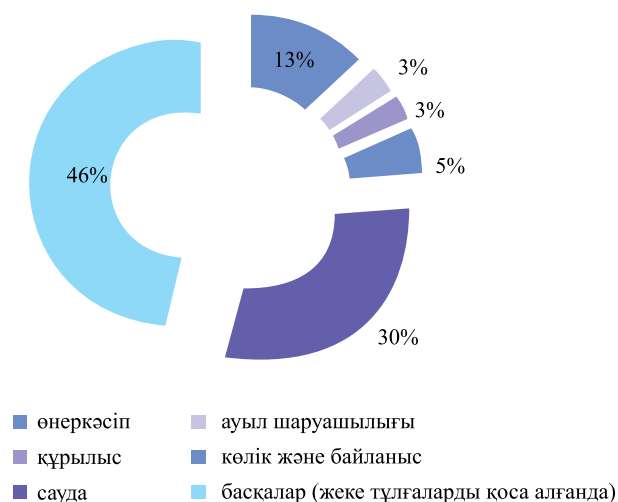
2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша берілген заемдардың жалпы құрылымында теңгемен берілген кредиттің үлес салмағы 89,7% (163 709,7 млн. теңге) құрады, өткен жылдың сәйкес күнімен салыстырғанда бұл көрсеткіш пен көлемі тиісінше 38265,6 млн. теңгеге немесе 30,5% көтерілді. 2012 жылғы 1 қаңтарда ЕАВ-да берілген кредиттің үлес салмағы 10,3%-ды (18 707,1 млн.теңге) құрады, өткен жылдың сәйкес күнімен салыстырғанда бұл көрсеткіш пен көлемі тиісінше 3207,2 млн. теңгеге немесе 14,6% төмендеді.

2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша ұлттық валютада берілетін кредиттер бойынша орташа алынған ставкалар 14,05% (2011 жылғы 1 қаңтарға 14,33% құрайды), ЕАВ-дағы кредиттер бойынша 12,61% (2011 жылғы 1 қаңтарға 13,23% құрады) құрады.

Кредиттердің бірталай бөлігі бұрынғыша сауда саласына (2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша олардың үлесі 30,0% құрайды), сондай-ақ өнеркәсіп, құрылыс, ауыл шаруашылығы, көлік пен байланысқа бағытталды.

1 сурет

Экономика салалары бойынша кредиттердің құрылымы (%)

Мерзімі өткен берешек 2012 жылғы 01 қаңтардағы жағдай бойынша 14814,0 млн. теңге немесе несиелік берешектің жалпы көлемінен 8,1% құрады (2011 жылғы 01 қаңтарға – 13661,3 млн. теңге) және де базалық көрсеткішпен салыстырғанда 1152,7 млн. теңге сома-сына немесе 8,4% көбейді.

Тұтынушылық кредиттер бойынша мерзімі өткен берешек 2012 жылғы 01 қаңтардағы жағдай бойынша 3399,4 млн. теңге немесе несиелік берешектің жал-пы көлемінен 1,9% құрады, және де 2011 жылғы 01 қаңтардағы деректермен салыстырғанда 1288,4 млн. теңгеге немесе 27,5% азайды (2011 жылғы 01 қаңтарға – 4687,8 млн. теңге). Кредиттердің барлық санаттары бойынша мерзімі өткен берешектің жалпы көлемінен тұтынушылық кредиттер бойынша мерзімі өткен берешектің үлесі 22,9% құрады.

Тұрғын халықтың ипотекалық кредиттері бойын-ша мерзімі өткен берешек 2012 жылғы 01 қаңтардағы

жағдай бойынша 562,1 млн. теңге немесе облыс бойынша несиелік берешектің жалпы көлемінен 0,3% құрады, немесе 2011 жыл басындағы дерек-термен салыстырғанда 1,2 млн. теңгеге немесе 0,2% көтерілді (2011 жылғы 01 қаңтарға – 560,9 млн. теңге). Мерзімі өткен берешектің жалпы көлемінен халықтық ипотекалық кредиттер бойынша мерзімі өткен берешегінің үлесі 3,8% құрады.

Азаматтардың тұрғын үй құрылысына және сатып алуына берілетін ипотекалық кредиттер бойынша бе-решек 2012 жылғы 1 қаңтарда 22476,7 млн. теңге бол-ды және 2011 жыл басымен салыстырғанда 3 229,2 млн. теңгеге немесе 16,8% көтерілді.

Шағын кәсіпкерлік субъектілеріне берілген кредит-тер бойынша жалпы берешек 2012 жылғы 1 қаңтарда 38118,7 млн. теңге болды, бұл базалық көрсеткіштен 3540,5 млн. теңгеге немесе 10,2% жоғары.

4 кесте

**Шағын кәсіпкерлік субъектілері бойынша
кредиттік салымдар көлемі**

	2011 жылғы 1 қаңтарға	2012 жылғы 1 қаңтарға
Кредиттердің барлығы, оның ішінде	34 578,1	38 118,7
қысқа мерзімді, оның ішінде	4 409,2	10 094,4
Ұлттық валютамен	4 319,2	10 001,4
ЕАВ-мен	90,0	93,0
-ұзақ мерзімді, оның ішінде	30 168,9	28 024,3
Ұлттық валютамен	25 670,1	23 838,4
ЕАВ-мен	4 498,8	4 185,9

2012 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша шағын кәсіпкерлік субъектілеріне ұсынылған заемдар ішінде қысқа мерзімді кредиттердің үлес салмағы 26,5% (10094,4 млн. теңге), ұзақ мерзімді кредиттер- тиісінше 73,5% (28024,3 млн. теңге) құрады.

Шағын кәсіпкерлік субъектілеріне берілген кре-диттер бойынша мерзімі өткен берешек 2012 жылғы 01 қаңтардағы жағдай бойынша 6063,4 млн. теңге немесе несиелік берешектің жалпы көлемінен 3,3% құрады, және де 2011 жылғы 01 қаңтардағы деректер-мен салыстырғанда 1144,8 млн. теңгеге немесе 23,3% көтерілді (2011 жылғы 01 қаңтарға – 4918,6 млн. теңге).

Сөйтіп, Павлодар облысының банктік секто-ры уақытша еркін ақша қаражатын жинау және экономикаға кредит беру функцияларын жүзеге асы-рып, капитал қозғалысын, сондай-ақ ең пайдалы, перспективті, жоғары технологиялық өндіріс сала-ларына олардың бағытталуын қамтамасыз етеді.

**НАҚТЫ СЕКТОР –
АЙМАҚ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ НЕГІЗІ**

Ермеков А.Қ., «ҚР Ұлттық Банкі» ММ Атырау филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің жетекші маман-экономисі

Қазіргі уақытта республикамызда қалыптасқан инвестициялық ахуал Қазақстанның мемлекеттік тәуелсіздігі жарияланғаннан бері ең қолайлы бо-лып табылады. Бұл қолайлы сыртқы және ішкі

экономикалық жағдайлармен де, тәуелсіздік жыл-дары экономиканы нарықтық реформалаудағы Қазақстанмен жеткен айтарлықтай прогреспен де байланысты. Қазір нақты сектор үшін өте маңызды болып, тұрақты ұзақ мерзімді экономикалық өсімді қамтамасыз ететін, мемлекеттік экономикалық са-ясатты уақтылы іске асыру табылады.

Депозит нарығы

Төлем балансы, алтын валюта резервтері, банк жүйесіндегі салымдар сияқты көрсеткіштер бойын-ша Ұлттық Банкпен тәуелсіз ақша-несие саясаты жүргізіліп бастағалы айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізілді. Сондықтан, банктердің нақты сектордың инвестициялық пәрменділігін арттыруына белсенді қатысуы үшін жағдай туғызу және инфляцияның тұрақты төмендеуіне қол жеткізу үшін экономиканың нақты секторындағы талдау және болжау үрдісінің сапасын жоғарылату негізінде ақша-несие саясатының тиімділігін көтеру Ұлттық Банк үшін ба-сым міндеттердің бірі болып табылады. Бұл мәселені тиімді шешу үшін Ұлттық Банкке жалпы экономиканың нақты секторындағы және оның негізгі салаларындағы экономикалық конъюнктура, қаржы жағдайы, инвестициялық ахуал көрсеткіштері өзгерісінің жедел бағалары қажет. Осы ретте бағалау есепті тоқсандағы көрсеткіштердің нақты өзгерісін де, күтіліп отырған – есепті тоқсаннан кейінгіні де көрсетуі керек.

Осы мақсатта 2000 жылдан бері Ұлттық Банк-пен тоқсан сайын экономиканың нақты секторы мекемелерінің мониторингі (бұдан әрі – мониторинг) жүргізіледі. Мониторинг қорытындысында алынған

бағалаулар ақша-несие саясатының тактикасы мен стратегиясын жетілдіруге, қаржы жүйесін экономиканың нақты секторына дәл келтіруді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, бұл нәтижесінде ақша ағысын өндірісті инвестициялауға бағыттауға жағдайлар туғызады. Кәсіпорын өзінің жағдайының қаншалықты тұрақты екендігі, саладағы бәсекеге қабілеттілігі және осал жерлерін бағалау туралы мәліметтер алады. Осылайша, нарық конъюнктурасының өзгеруіне жедел шаралар қолданылып, қызметті жоспарлауға мүмкіндік туады.

2011 жылғы 4 тоқсанда мониторингке ел экономикасы нақты секторының 2397 шаруашылық субъекті қатысты, оның ішінде Атырау облысы бойынша – 182 немесе жалпы қатысушылар санының 7,6%.

Мониторингке қатысушы мекемелердің салалық құрылымы келесідей қалыптасты: өндіру өнеркәсібі мекемелері – 14 (облыс қатысушылар санының 7,7%), өңдеу өнеркәсібі – 26 (14,3%), құрылыс – 30 (16,5%), сауда және жөндеу жұмыстары – 31 (17,0%), көлік және байланыс -25 (13,7%), ауыл шаруашылығы – 6 (3,3%), қонақ үйлері мен мейрамханалар – 6 (3,3%), жылжымайтын мүлікпен операциялар, жалдау және мекемелерге қызмет көрсету – 27 (14,8%), балық аулау – 4 (2,2%), электр қуаты, газ, су өндіру және тарату – 11 (6,0%) және өзге коммуналдық қызметтер – 2 (1,1%).

Кезекті пікіртерім қорытындылары бойынша теңге бағамының АҚШ долларына қатысты өзгерісі қатысушылардың 62,6%-ның шаруашылық қызметіне әсер етпеген, ал 7,1% оның жағымды ықпалы туралы белгілеген. Осы ретте теңге бағамының еуроға және ресей рубліне өзгерісі тиісінше 73,6% және 70,9% мекемелер қызметіне ықпал етпеген. 2012 жылдың 1 тоқсанында ұлттық валюта бағамының АҚШ долларына қатысты тұрақтылығын мониторингке қатысушы кәсіпорындар менеджерлерінің 27,5% болжайды, 30,8% - еуроға, 41,8% - ресей рубліне.

2011 жылдың 4 тоқсанында жалпы аймақ экономикасы бойынша негізгі қаражатты инвестициялауға банк несиелерін пайдаланған мекемелер саны өскені байқалады. Мысалы, 2011 жылдың 4 тоқсанында өткен тоқсанмен салыстырғанда негізгі қаражатты инвестициялауға банк несиелерін пайдаланған мекемелер саны 7,9%-дан 8,8%-ға дейін өскені тіркелді. Бірақ та, айналым қаражатын қаржыландырудың негізгі көзі болып мекемелердің меншікті қаражаты қалып отыр, бұл туралы респонденттердің 76,9% белгіледі.

Сонымен қатар, 2011 жылдың 4 тоқсанында банк заемдарын респонденттердің 9,3% алған, үшінші тоқсанда бұл көрсеткіш 8,4% құраған.

Банк қызметтеріне қажеттілікті қанағаттандыру дәрежесі мекемелермен келесідей бағаланды: қалыпты – 90,1%, төмен – 9,9%.

Кәсіпорындар менеджерлерімен несиелерді пайдалану үшін ең қолайлы сыйақы мөлшерлемелері – теңгемен 9,6% және АҚШ долларымен 8,3% белгіленді, іс жүзінде – тиісінше 13,8% және 13,5%.

Пікіртерімге қатысқан мекемелердің 74,2% банк қызметтеріне қажеттілік деңгейін орташа екенін белгілеген, ал 13,5% - жоғары деңгей, 2012 жылдың 1 тоқсанында бұл көрсеткіштер тиісінше 71,4% және 15,4%-ға дейін өзгереді деп күтілуде.

Депозиттік шоттарындағы қаражаттарын

сұрастырылғандардың 3,3% көбейткен. Осы ретте депозиттік салымдары жоқ шаруашылық субъектілер саны азғана қарқынмен азайып келеді – 3 тоқсандағы 82,0%-дан 2011 жылдың 4 тоқсанындағы 81,3%-ға дейін.

Дайын өнім, шикізат және материалға сұраныстың артқанын мониторингке қатысушылардың 15,9% белгіледі, ал азайғанын – 11,0%. Бұл өнімдерге сұраныс пен бағаның тұрақтылығын қатысушылардың 72,5% белгіледі, ал 2012 жылдың 1 тоқсанында дайын өнім, шикізат және материалға сұраныстың өсуін сұрастырылғандардың 17,6% күтеді.

2011 жылдың 4 тоқсанында өткен тоқсанмен салыстырғанда өнім бағасы көтерілген мекемелер үлесі 14,0%-дан 16,5%-ға дейін өсті. Сонымен қатар, баға тұрақтылығын көрсеткен шаруашылық субъектілердің үлес салмағы 80,9%-дан 82,4%-ға өсті. Ағымдағы жылдың 1 тоқсанында өнімдерінің бағасы өсуін 20,3% күтеді, және сұрастырылғандардың ішінде ешқайсысы баға төмендеуін болжамайды.

Жалпы аймақтың нақты секторы бойынша шикізат және материалдар бағасы өсуін көрсеткен мекемелер үлесі 43,3%-дан (2011ж. 3 тоқсан) 41,8%-ға (2011ж. 4 тоқсан) дейін түсті. Осы ретте 2012 жылдың 1 тоқсанында бағаның әрі қарай өсуін респонденттердің 36,8% күтеді. Шикізат және материалдар бағасы төмендегенін белгілеген шаруашылық субъектілердің үлесі 1,7%-дан 2,2%-ға дейін өсті.

Инвестицияларды қаржыландырудың негізгі көзі болып бұрынғыша мекемелердің меншікті қаражаты қалып отыр, бұл туралы қатысушылардың 76,4% белгіледі. 2011 жылдың 3 тоқсанында бұл көрсеткіш 82,0% құрағанын атап өткен жөн. Қаржыландырудың өзге көздерінің үлесі тоқсанда 1,5 тармаққа өсіп, 8,8% құрады.

2011 жылдың 4 тоқсанында нақты сектордың қаржылық жағдайы жақсарды: жоғары рентабельді мекемелер үлесі 47,6%-дан 50,9%-ға дейін өсті.

Аймақ экономикасының барлық салаларында дерлік жағымды өзгерістер байқалады. Мониторингке қатысқан шаруашылық субъектілерінің болжамы бойынша, 2012 жылдың 1 тоқсанында жалпы аймақта дайын өнімге бағаның жоғарылауы есебінен сатудан түсетін кірістердің өсуімен және басқа да оң факторлармен сүйемелденетін тұрақты экономикалық жағдай сақталады.

ТӨЛЕМ КАРТАЛАРЫНЫҢ НАРЫҒЫ: ҚОЛМА – ҚОЛ АҚШАСЫЗ ТӨЛЕМДЕР

Уәденинова М.Н. - Ұлттық Банкінің Қостанай филиалындағы экономикалық талдау және статистика бөлімінің бас маман – экономисі.

Ағымдағы жылдың 1 – қаңтар жағдайы бойынша Қазақстанда 9,6 млн. төлем картасы шығарылды, ал осы карталарды ұстаушылар саны 8,9 млн. адамды құрады. Жыл сайын төлем карталарының өсу көрсеткішінің, сондай – ақ қажетті жабдықтар – банкоматтар мен терминалдардың артып келетінін байқаймыз. Тауарлар мен қызметтер үшін есеп айырысу кезінде төлем карталарын қабылдауға қабілетті ұйымдар торабы да өсуде. Қазіргі таңда осындай ұйымдар – 12 мыңнан астам. Бірақ, төлем карталарының тұрақты серпініне қарамастан, бүгінгі күні қолма – қол ақшасыз төлемдерде төлем карталарының төмен айналымы қиындығына тап болып отырмыз.

2011 жылғы қорытындылар бойынша республикада 11,9% төлемдердің, атап айтқанда тұтынушылардың тауарлар мен қызметтер үшін төлем жасауы, қолма – қол ақшасыз төлем карталары арқылы жүзеге асырылған. Осыған сәйкес, 88,1% - қолма – қол ақшаны алу бойынша операциялар құрап отыр. Ал операциялар көлемі бойынша төлем карталарымен жүргізілген қолма – қол ақшасыз төлемдер төлемдердің жалпы көлемінің 17,5% құрайды. Мұның да белгілі оң серпіні бар екенін айта кеткен жөн. Соңғы бес жылда осы көрсеткіштер сапалы өзгерді, мәселен, 2007 жылы операциялар көлемі бойынша қолма – қол ақшасыз айналым 14,5% құрап, ал сол кезде сома бойынша - 12,1% болатын. Бұл көрсеткіш өсімнің шамалы сауда мен қымбат емес қызметтерге ақы төлеу секторында болатындығының айғағы, яғни тікелей мақсаты бойынша төлем карталары жиі қолданылатын болды. Осы жөнінде бүгінгі күні пайдаланылған карталар үлесінің жартыдан көп болуы, яғни әр екінші картаның қолданылып отырғандығы да айтып отыр.

Төлем карталары арқылы қазіргі таңда ұялы байланыс операторларының қызметі, коммуналдық төлемдер, Қазақтелеком, мейманханалар, тұрмыс кәсіпорындары мен басқа да қызметтері төленеді, сонымен қатар сауданың айтарлықтай бөлігі Интернет желісінде және сауда кәсіпорындарының бөлшектік тораптарында жүзеге асырылады.

Дегенмен, тәжірибеден көрсеткендей, төлем карталарымен қолма – қол ақшасыз айналымы Қазақстанда әлі де төмен деңгейде. Мысалы, дамыған елдерде тауарлар мен қызметтер үшін қолма – қол ақшасыз, соның ішінде картамен есеп айырысу, ақшалық операциялардың барлық құрылымдарында 90%-ға жетеді. Шығыс Еуропа елдерінде карталық транзакциялар құрылымында төлемдердің 40%-50% терминалдар арқылы жүзеге асырылады.

Егер алдыңғы жылдары Қазақстанда төлем карталарының жұмыс істеуіне талдау жүргізген кезде, біз жабдық инфрақұрылымының жетіспеуіне, ақпараттың, жарнаманың тапшылығына аса назар аударған болсақ, бүгінгі күні банкоматтардың, Пос – терминалдардың немесе банктер тарапынан,

түрлі ақпаратпен толып тұрған жаппай жарнаманың тапшылығына шағымдана алмаспыз.

Қостанай филиалы мамандарының бақылауы бойынша, сондай – ақ банктерден алған ақпараттар негізінде, тежеуші фактор ретінде алдыңғы қатарға, банкоматтар мен сауда терминалдары тұрған жерлерде де тұрғындардың қолма – қол ақшамен есеп айырысу әдетін қоюға болады.

Бұл әдет қолма – қол ақшамен есеп айырысу кезінде тұтынушы өзінің «өз еңбегімен тапқанының» шығыны мен қалдығын қадағалай алатындығымен, оларды қолмен ұстап, әмиянында көретіндігімен себептелген.

Төлем карталарын ұстаушылардың көбіне ақша қаражаттарын бақылау – бюджетті ұтымды жұмсау негізі болып табылатындығы құпия емес. Шоттағы қалдықты көрсетпей тек төлем чегін ғана беретін электрондық байланыс – ұялы телефон, компьютер, терминал арқылы бақылау жүргізу мүлде басқа – қарапайым тұтынушының күнделікті өмірінде тиімсіздеу. Сонымен қатар, қосымша қызметтер үшін ақы төлеу қажет.

Екінші себеп – тұтынушыға жедел, сапалы және ең бастысы қауіпсіз қызмет көрсетуге жол бермейтін, торап пен байланыс сапасының жеткілікті дамымауы. Кәсіпкерлердің басым бөлігінде телефон байланысының желісі жоқ немесе POS – терминалды орнату үшін жеткіліксіз. Мұндай жағдайда, сымсыз электрондық, мәселен телефон желілеріне қосылусыз жұмыс істеуге мүмкіндік беретін, gprs/gsm модульді POS – терминалдар сияқты құрылғыларды енгізу мәселенің шешімі болуы мүмкін. Осындай құрылғыларды Қостанай қ. кейбір банктері жеке телефон желісін ұсыну мүмкіндігі жоқ ұйымдарға орнатқан.

Кәсіпкерлердің өздерінде жабдықты орнату ниетінің болмауы үшінші маңызы зор себеп болып табылады. Себептері әр түрлі: банк комиссиясының жоғары болуы – жасалған төлемнің 0,5% бастап 3% дейін; қолма – қол айналым ыңғайлығы; сауда айналымы көлемінің аз болуы; өнім түрлерінің аздығы. Кәсіпкерлердің көбі кәсіпорын басшысының өкіміне сілтей отырып, жабдықты орнатуға ықылас білдірмейді. Осындай кәсіпкерлердің «ақ» кассасы «қара» касса көлемінен айтарлықтай аз болуы мүмкін, сондықтан жабдықты орнату, төлем айналымының айқындығына әкеліп соғатындықтан, оларға тиімсіз.

Сонымен қатар, төлем карталарының айналымына аймақтық ерекшеліктер де әсерін тигізеді. Төлем карталарының таралу деңгейі бойынша алда тұрғаны Алматы мен Астана қалалары – 156,7% және 89,1%, аймақтар арасында – Атырау, Маңғыстау және Ақтөбе облыстары – 73,3%, 70,4% және 60,9%. Деңгейі ең төмені – Алматы мен Оңтүстік – Қазақстан облыстары – 17,3% және 23,2%. Ал қолма – қол ақшасыз төлемдердің үлестік салмағы бойынша бірінші орында тұрғаны – Атырау облысы – 27,7% және Алматы қ. – 18,1%. Ең аз үлестік салмақ – Шығыс – Қазақстан мен Солтүстік Қазақстан облыстарында – 3,3% және 3,0%.

Тұрақты кірістің белгілі деңгейден төмен болмауы, халықты төлем карталар нарығына тартудың басты шарттарының бірі болып табылады. Кері жағдайда, ұстаушының картаны сирек қолданғандығынан, осы картаны шығару және оған қызмет көрсету банк үшін тиімсіз болып келеді. Статистикаға қарар болсақ, орташа айлық еңбек ақы көлемі бойынша аймақтар ара-

сында бірінші орында – Атырау және Маңғыстау облыстары, содан кейін Астана мен Алматы қалалары тұр. Еңбек ақы көлемі ең аз аймақтарға – Жамбыл және Солтүстік Қазақстан облыстары жатады. Жоғарыда көрсетілген статистикадан көргеніміздей, карталық өнімдер айналымында кіріс көлемі маңызды рөл атқарады.

Қазақстандағы жағдайды ТМД бойынша басқа серіктес – елдермен салыстыратын болсақ, біздің елдеріміздің арасында төлем карталары нарығының дамуында көптеген ұқсастық бар. Төлем карталары арқылы жүргізілетін төлемдердің басым бөлігі, тауарлар мен қызметтер үшін есеп айырысулар аз бөлігін алып отырғанда, қолма – қол ақшаны алуға негізделеді. Осылайша, қолма – қол ақшасыз төлемдер деңгейі Ресейде сомалық көрсеткіші бойынша 12,8% және операциялар көлемі бойынша 39,7% құрайды, Беларусьте – сомалық көрсеткіш бойынша 15,7% және төлемдер көлемі бойынша 56,1%. Украинада – сомадағы барлық төлемдердің 8% және операциялардың жалпы көлемінің 22,5% сауда саласында жүзеге асырылады, қалған көлем – қолма – қол ақшаны алу үлесінде.

Балтық елдерінде, әсіресе Литвада, қолма – қол ақшасыз төлем үлестері едәуір, 17% құрап отыр. Банк карталарын қолдану бойынша литвалықтар өз көршілері эстондықтардан 4 есеге, ал латыштардан – 1,5 есеге артта келеді.

Тәжірибенің көрсетуі бойынша, төлем карталарының ТМД және Балтық елдерінде, енгізілу деңгейінің әр түрлі болуына қарамастан, сауда мен қызмет саласында төмен танымалдықтарының себебі ұқсас (мәселен, Украинада шығарылған карталардың көлемі тұрғындар санымен теңелуге жақын). Бұл дегенің, сауда терминалдарына халық сұранысының болмауы, төлем карталарымен есеп айырысу мүмкіндіктері туралы ақпараттың жетіспеушілігі, шаруашылық жүргізу субъектілерінің ықыласының болмауы (мұнда себептердің бірі банк комиссиясының – 3,5%-ға дейін жоғары болуы), төлем карталарының жаппай қызмет көрсетуі үшін байланыс жолдарының техникалық дайындықсыздығы болып табылады. Елдерде карталардың танымал болуы нақты аймақ шегінде де құбылады.

Төлем карталарының қолма – қол ақшасыз есеп айырысу саласындағы айналымын реттеу тәсілдерінің елдердегі өзара ұқсастығы да қызық. 2011 жылы Украинаның Министрлер Кабинеті 2011 жылдың аяғына дейін тұрғындары 25 мың адамнан артық қалалардағы барлық сауда және қызмет пунктерді POS – терминалдармен жабдықтауды міндеттейтін қаулы қабылдады. Үкімет өкімі орындалмаған жағдайда кәсіпорындарға айыппұл салынады. Осындай шара жабдықтың эквайрингтік торабын кеңейтуге және қолма – қол ақшасыз төлем көлемін 2012 жылы 3%-5% өсіруге мүмкіндік береді деген болжам бар.

Қазіргі уақытта Қазақстанның Қаржы Министрлігімен «ҚР кейбір заңнамалық актілеріне заңсыз жолмен алынған кірістерді заңдастыруға және терроризмді қаржыландыруға және ақшаны қолма қолға айналдыруға қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы әзірленіп, соған сәйкес қаржы құралдары мен күмәнді операцияларына мониторинг жүргізілуге тиіс қатарға жатқызу үшін критерийлер тізімін кеңейту; қолма – қол ақша айналымын шектеу; заңнаманы

бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік, әсіресе төлем карталарын қолданумен төлемдерді қабылдауға міндетті сауда (қызмет көрсету) ұйымдарында тиісті жабдықтың болмауына айыппұлдар белгілеу; тағы басқалары қарастырылған. Түзетулер қабылданған жағдайда, қазыналық органдар сауда тораптарында POS – терминалдарының болуын тексеру бойынша өкілеттікке ие болады.

Республикада төлем карталарын қолдану салаларын кеңейтудегі маңызды сәті – қолма – қол ақшасыз айналымды көбейтуге мүмкіндік беретін іс – шараларды аймақтық деңгейде әзірлеу, сондай – ақ төлем карталарын қолдану мүмкіндігі бойынша тұрғындарға ақпараттық қолдауды белсендіре түсу болып табылады. Іс – шаралар Ұлттық Банкінің филиалдарымен әзірленеді, және онда аймақтағы екінші деңгейдегі банктер ғана емес, басқа мүдделі ұйымдардың да қатысады.

Қостанай облысында қазіргі таңда «Қостанай облысында тауарлар мен қызметтер үшін төлем карталары арқылы қолма – қол ақшасыз есеп айырысу түрін дамыту бойынша 2012 – 2014 жылдарға іс шаралар жоспарының» үшіншісі әзірленіп, келісуге ұсынылды. Жоспарда Ұлттық Банкінің, ЕДБ филиалдары мен ұйымдардың, алдыңғы жылғы тәжірибесі ескеріле отырып, берілген ұсыныстары көрсетілген.

Сонымен қатар, қызмет көрсету мәдениетіне қалыптастыруда экономиканың озық қатынастарын насихаттауды мектеп табалдырығы мен студенттік сәкіден, яғни қоғамның экономикалық белсенділік туындайтын бөлігінен бастау қажет деп санаймыз. Ұлттық Банкі мамандарының қатысуымен студенттік аудиторияларда лекциялық сағаттар өткізу тәсілдердің бірі болар еді.

Барлық әлемде карталық өнімдер таңқаларлық нәрсе болудан қалғалы қай заман. АҚШ-тың да, Еуропаның да қолма – қол ақшасыз есеп айырысуға үйренгендігі соншалықты, қолма – қол ақшасыз төлемді жүзеге асыру кезінде клиентке барынша ыңғайлылық жағдайларын жасау алдыңғы қатарға қойылады. Айтар болсақ, мәселен, төлемдерді қабылдау бойынша терминалдар ретінде өз ұялы телефондарын қолдану: мұндай қызмет көбінесе карта оқитын құрылғылары бола бермейтін шағын бизнес өкілдеріне, жеке кәсіпкерлерге пайдасын тигізуі мүмкін, ал ұялы құрылғылар технологияларының құны, дәл сондай міндеттерді атқарушы, мамандандырылған POS – терминалдарға қарағанда төменірек.

Төлем карталарын пайдаланушыларға бүгінгі таңда қолма – қол ақшамен салыстырғанда төлемнің дәл осы түрін таңдауға мүмкіндік беретін көптеген артықшылықтар ұсынылған. Бірақ, төлем карталарын кеңінен қолдану, алдымен карта ұстаушылардың карта арқылы есеп айырысу ықыласына, қажеттілігіне байланысты. Осы қажеттілікке қолдау көрсету үшін, пайдаланушыға, эмитентке, экономикаға тиімді шарттар үнемі жетілдіріліп отыруы тиіс.

НАКОПИТЕЛЬНАЯ ПЕНСИОННАЯ СИСТЕМА – ИТОГИ РАЗВИТИЯ

Кунаев А.Т.,
главный эксперт управления стратегии и анализа
Департамента исследований и статистики

Известно, что с 1998 года в Казахстане действует накопительная пенсионная система, являющаяся одним из ярких примеров успешного реформирования финансовой системы. За четырнадцатилетний период накопительная пенсионная система Казахстана продемонстрировала колоссальные темпы развития и является локомотивом финансового сектора экономики, а пенсионные фонды стали крупнейшими институциональными инвесторами на рынке. Однако за этот период также было выявлено немало проблемных вопросов, требующих дальнейшего совершенствования действующей модели пенсионного обеспечения Казахстана.

В данной статье изложены и проанализированы результаты функционирования накопительной пенсионной системы Казахстана за 14 лет ее существования, а также освещены имеющиеся проблемные моменты и дальнейшие перспективы развития накопительной пенсионной системы Казахстана.

На сегодняшний день накопительная пенсионная система играет важную роль в механизме реализации социальной политики государства по обеспечению достойного уровня жизни гражданам республики в нетрудоспособном возрасте, путем возложения ответственности по аккумулированию денег, предназначенных для пенсионных выплат, на самого вкладчика в течение его трудовой деятельности, что обеспечивает снижение нагрузки на государственный бюджет страны.

На конец 2011 года пенсионные накопления составили около 2,7 триллиона тенге (около 10,4% от ВВП.), увеличившись за год на 17,4%.

По состоянию на 1 января 2012 года в республике функционировали 11 накопительных пенсионных фондов, которые имели в регионах республики 79 филиалов и 51 представительство. Количество пенсионных фондов, их филиалов и представительств в течение продолжительного времени остается без значительных изменений, что говорит об их достаточности на рынке пенсионных услуг для обслуживания вкладчиков.

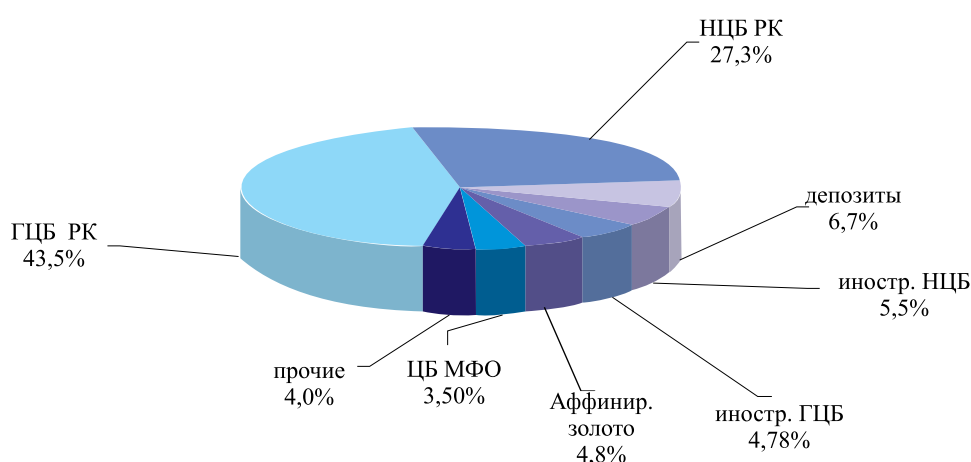
Доверие и в определенной степени успех накопительной пенсионной системы определяются динамикой числа вкладчиков пенсионных фондов – на 1 января 2012 года количество вкладчиков по обязательным пенсионным взносам составляет более 8,1 млн. человек. К примеру, на начало 2000 года их число не превышало 3 млн. человек.

Следует отметить, что удалось решить проблему характерную для начального этапа функционирования накопительной пенсионной системы – наличие двойных и ошибочных индивидуальных пенсионных счетов. Данная проблема была решена путем введения в 2009 году системы автопереводов пенсионных накоплений.

Пенсионные активы инвестируются в различные финансовые инструменты. Так, будучи инвестированными в негосударственные ценные бумаги, пенсионные активы работают на реальный сектор экономики. На 1 января 2012 года 34,0% пенсионных активов инвестированы в негосударственные ценные бумаги отечественных эмитентов и депозиты в банках. При этом 43,5% пенсионных активов размещены в государственные ценные бумаги Республики Казахстан.

В целом же структура инвестиционного портфеля выглядит следующим образом (см. Рисунок 1).

Рисунок 1

Таким образом, накопительные пенсионные фонды, аккумулируя пенсионные взносы и осуществляя инвестиционное управление ими, являются на сегодняшний день основными институциональными инвесторами на рынке ценных бумаг, при этом пенсионные активы, находящиеся у них в управлении могут рассматриваться в качестве инструментов развития

реального сектора экономики, государственного–частного партнерства, форсированного индустриально–инновационного развития экономики и т.д.

Вместе с этим, динамичный рост основных показателей пенсионной системы сопровождается снижением эффективности управления пенсионными накоплениями, связанным с дефицитом привлекатель-

ных, и в то же время надежных и ликвидных ценных бумаг.

Существует также и ряд прочих проблемных вопросов, которые предстоит решить в среднесрочной перспективе (недостаточность пенсионных накоплений, нехватка финансовых инструментов для инвестирования растущих пенсионных активов, низкий охват населения).

В целом, за период с начала проведения реформы системы пенсионного обеспечения и до настоящего времени, накопительная пенсионная система Казахстана испытывала как трудности, так и бурные периоды роста. Как правило, это было связано с экономическими циклами, которые в целом проходил Казахстан.

Имеющиеся проблемы накопительной пенсионной системы являются решаемыми и в этом направлении ведется постоянная работа уполномоченных государственных органов.

В свою очередь Национальным Банком Республики Казахстан, в рамках возложенных на него функций и полномочий по регулированию деятельности накопительных пенсионных фондов, на постоянной основе принимается комплекс мер, направленных на защиту прав и интересов инвесторов (вкладчиков НПФ).

Протоколом заседания Правительства Республики Казахстан от 25 января 2011 года №3 была утверждена «Дорожная карта по развитию накопительной пенсионной системы и рынка ценных бумаг Республики Казахстан», направленная на повышение эффективности накопительной пенсионной системы, в том числе путем совершенствования пруденциального регулирования накопительной пенсионной системы (коэффициента достаточности собственного капитала (к1) в части расчета взвешенных по степени риска активов и коэффициента номинальной доходности (к2)).

Следует отметить, что основные мероприятия Национального Банка по совершенствованию регулирования накопительной пенсионной системы предусмотрены в принятом в декабре 2011 года Законе Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам регулирования банковской деятельности и финансовых организаций в части минимизации рисков», в рамках которого предполагается принять меры, направленные на повышение прозрачности и эффективности деятельности НПФ.

30 мая 2011 года на заседании Совета по финансовой стабильности и развитию финансового рынка Республики Казахстан по итогам обсуждения вопроса реформирования пенсионной системы было принято решение о необходимости сохранения основных принципов функционирования действующей пенсионной системы, в том числе частной собственности на накопительных пенсионных фондов.

Нет необходимости и какой-либо целесообразности отходить от действующей системы пенсионного обеспечения, так как это негативно скажется на государственном бюджете в будущем, окажет влияние на дальнейшее развитие фондового рынка и возможности по финансированию для реального сектора экономики, а также атрофирует заинтересованность каждого человека страны в обеспечении своей старости.

Однако, принимая во внимание наличие текущих проблем в деятельности НПФ в части обеспечения со-

хранности и доходности пенсионных активов, для их разрешения следует обозначить приоритеты дальнейшего развития накопительной пенсионной системы.

В этой связи постановлением Правительства Республики Казахстан от 2 сентября 2011 года была создана Комиссия для выработки предложений по дальнейшему развитию пенсионной системы Республики Казахстан, в состав которой вошли представители министерств экономического развития и торговли, труда и социальной защиты населения, финансов Республики Казахстан, а также Национального Банка Республики Казахстан и Агентства Республики Казахстан по статистике, акционерного общества «Институт экономических исследований».

В результате, в настоящее время в рамках деятельности Комиссии ведется работа по обобщению, анализу и обсуждению предложений и вариантов совершенствования пенсионной системы Республики Казахстана.

Наряду с этим, в рамках Программы совместных экономических исследований со Всемирным банком, организовано проведение исследования по дальнейшему совершенствованию пенсионной системы Республики Казахстан, результатом которого должны стать варианты совершенствования пенсионной системы Республики Казахстан и актуарные расчеты по ним, сформированные международными экспертами Всемирного банка.

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ КРЕДИТОВ, ВЫДАННЫХ ЭКОНОМИКЕ ЗА ПЕРИОД С 2007 ПО 2011 ГОДЫ

Осипов И.В. –

главный эксперт управления стратегии и анализа
Департамента исследований и статистики

В данной статье рассматривается объем кредитов выданных за последние пять лет юридическим и физическим лицам, где в рамках сравнительного анализа отражается трансформация структуры займов по видам валют и срокам кредитования. Данный анализ захватывает и 2006 год, как год предшествующий началу проявления кризиса в Казахстане, когда из-за сужения внешних источников финансирования, со второй половины 2007 года, в банках стали возникать проблемы с ликвидностью. 2010 год в свою очередь выступил своеобразной переломной точкой, после которой рынок стал активно восстанавливаться, и поэтому значительная часть сравнительного анализа базируется на данных этого года.

После достижения в 2007 году максимального объема выдачи кредитов до уровня в 9,6 трлн. тенге, в последующие годы объем предоставленных займов стал снижаться. В 2008 году, по сравнению с предыдущим годом, снижение достигло 38,6%, в 2009 году – 29,4%, в 2010 году темп падения кредитования значительно замедлился, и снижение составило только 9,2%.

После трех последовательных лет снижения, в 2011 году, ситуация кардинальным образом изменилась в положительную сторону. За данный год объем выданных займов вырос на 52,2%, а общая сумма кредитования достигла 5,8 трлн. тенге, что немного меньше объема за 2008 год, однако значительно превышает показатели 2009 и 2010 года (см. Приложение 1, Таблица 1).

За время кризиса наиболее значительно пострадало кредитование физических лиц, которое снизилось в 4 раза в 2010 году по сравнению с 2007 годом, а также долгосрочное кредитование (в 3,6 раза) и кредитование в иностранной валюте (снижение в 3,3 раза).

При этом уже в 2010 году возникла возможность кредитного роста, однако продолжающееся падение сегмента валютного заимствования не позволило реализовать попытку роста. За 2010 год объем кредитов выданных в тенге вырос по сравнению с 2009 годом на 35,8%, тогда как объем займов в иностранной валюте сократился почти в половину, что в целом привело к снижению кредитования за 2010 год на 9,2% (см. Приложение 1, Таблица 1).

Определенное влияние на снижение валютного кредитования оказала дестимулирующая политика АФН¹, проводимая с середины 2009 года и направленная на ужесточение требований к банкам, выдающим валютные кредиты заемщикам, не имеющим валютной выручки либо зарегистрированным на территории оффшорных зон, а также снижение спроса на данный вид займов ввиду неопределенности перспектив курса доллара США.

В 2011 году, как уже говорилось, можно отметить практически полное восстановление кредитной активности и соответственно значительное улучшение ситуации с выдачей займов. Среднемесячное значение объема выданных займов составило за январь–декабрь 2011 года 481,2 млрд. тенге, что меньше докризисного 2006 года, однако больше показателя 2009 года на 38,2%, а 2010 года – на 52,2% (см. Приложение 1, Таблица 1).

Улучшилась ситуация со ставками вознаграждения по выданным кредитам. Средневзвешенное значение ставки вознаграждения, после достижения пика роста в 2008 году в 15,3%, в 2009 году снизилось до 14,5%, в 2010 году составило 13,7%, а в 2011 году – 12,7% (см. Приложение 2, Таблица 4).

При этом данное понижение в основном обусловлено снижением ставок в сегменте юридических лиц, тогда как в отношении ставок физических лиц данная динамика прослеживалась не столь явно и даже сменялась в последние годы тенденцией к росту (см. Приложение 2, Рисунок 1 и Рисунок 2).

Кредитование юридических лиц

Объем кредитов, выданных юридическим лицам в 2010 году, по сравнению с 2007 годом, снизился в 2,3 раза, составив 3204,4 млрд. тенге. При этом кредитование в иностранной валюте уменьшилось в 2,8 раза до 1091,1 млрд. тенге, а в национальной валюте

снизилось в 2 раза до 2113,3 млрд. тенге (см. Приложение 1, Таблица 2).

С 2006 по 2008 годы объем выдачи займов в тенге преваляровал над займами, выданными в иностранной валюте, и доля тенговых займов в общем объеме выданных кредитов занимала в среднем около 56%.

В 2009 году в результате проведенной девальвации тенге и продолжения стагнации кредитования в национальной валюте, объем займов выданных в иностранной валюте превысил тенговые, и доля валютных кредитов возросла до 56,7%.

Однако уже в следующем, 2010 году, ситуация улучшилась и доля валютных кредитов сократилась до 34,1%, а за 2011 год снизилась уже до 23,8%, что явилось следствием, как уже говорилось выше, дестимулирующей политики АФН, направленной на снижение рисков в данном сегменте заимствования и снижением привлекательности валютных займов (см. Приложение 3, График 1).

В разрезе кредитования по срокам, объем долгосрочных займов выданных за годы кризиса уменьшился в 3,1 раза, краткосрочных – в 1,9 раза. В общем объеме займов доля долгосрочного заимствования после достижения в 2007 году 40,2%, в 2008 году уменьшилась до 36,3%, незначительно выросла в 2009 году до 37,6%, и существенно уменьшилась в 2010 году до 29,1%, что было обусловлено изменениями в валютном сегменте долгосрочного кредитования (см. Приложение 3, График 4).

После такого значительного падения, активный рост долгосрочного кредитования в 2011 году, на фоне высокого темпа роста краткосрочного заимствования, не смог серьезно улучшить свои позиции, поэтому положительные изменения в структуре в 2011 году были незначительными, и доля долгосрочных кредитов выросла только до уровня в 30,7% (см. Приложение 3, График 2).

Ставки вознаграждения по кредитам, выданным юридическим лицам, после пика роста в 2008 году в последующие годы имели ярко выраженную тенденцию к снижению. (Рисунок 1)

В 2011 году, средневзвешенная ставка по выданным кредитам в целом понизилась до 11,0%, при этом снижение произошло по всем параметрам, как по видам валют, так и по срокам размещения займов (см. Приложение 2, Таблица 4).

Таким образом, кредитование юридических лиц после трех лет снижения, в 2011 году продемонстрировало высокие темпы роста, увеличившись за год на 45,6%, причем данный рост сопровождался положительными изменениями в виде снижения уровня долларизации, улучшения, пусть и незначительного в структуре кредитов по срокам, и снижения ставок вознаграждения. При этом объем кредитов, выданных юридическим лицам, мог вырасти уже в 2010 году, однако рост тенговых кредитов не смог преодолеть отрицательную динамику почти двукратного падения валютного сегмента, что в результате привело к снижению объема выданных за 2010 год кредитов на 11,7%.

¹ Агентство Республики Казахстан по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций (с апреля 2011 года – Комитет по контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций Национального Банка Республики Казахстан)

Кредитование физических лиц

Объем кредитов, выданных физическим лицам в 2010 году, по сравнению с 2007 годом, снизился в 4 раза, составив 589,1 млрд. тенге. Кредитование в иностранной валюте уменьшилось в 11,6 раза до 63,9 млрд. тенге, в национальной валюте снизилось в 3,1 раза до 525,2 млрд. тенге (см. Приложение 1, Таблица 3).

Значительное падение валютного кредитования привело к снижению его доли в общем объеме выданных населению займов с 31,3% в 2007 году до 10,8% в 2010 году, и до 4,5% в 2011 году. В результате рост выданных кредитов в 2010 году на 7,2% был обеспечен только за счет тенговой составляющей, которая выросла на 41,1%, тогда как валютное кредитование уменьшилось в 2,8 раза (см. Приложение 3, График 5).

За 2011 год кредитование выросло на 88,3%, и здесь рост кредитования также был полностью обеспечен тенговым сегментом, который увеличился в 2 раза, тогда как валютное заимствование продолжило снижение, уменьшившись за год на 21,7%.

В разрезе кредитования по срокам, долгосрочное кредитование с 2010 по 2007 год уменьшилось в 4,6 раза, краткосрочное в 2,2 раза. При этом долевые пропорции изменились не так значительно, как объемы выданных займов. В 2007 году доля долгосрочных кредитов в общем объеме займов составляла 87,5%, в 2008 году – 73,0%, в 2009 году – 74,7%, в 2010 году – 76,8%. При этом за 2011 год ситуация улучшилась и доля долгосрочных кредитов выросла до 83,3%, что является демонстрацией процесса положительных структурных изменений, обусловленных восстановлением кредитной активности банков.

Ставки вознаграждения по кредитам, выданным физическим лицам, после максимального роста в 2008 году и снижения в 2009 году, вновь стали расти в последующие годы (см. Приложение 2, Рисунок 2).

В 2010 году средневзвешенное значение ставки выросло до 19,3%, а в 2011 году, в результате удорожания кредитов в тенге, повысилось до 20% (см. Приложение 2, Таблица 4).

Рассматривая ситуацию в целом, можно отметить, что кредитование розницы активизировалось на год раньше, чем рынок корпоративного сектора. Кредитование населения находилось в стагнации в течение двух лет (2008 и 2009 гг.) и уже в 2010 году показало рост на 7,2%, а в 2011 году – на 88,3%. Среднемесячное значение объема выданных займов достигло 92,5

млрд. тенге, что выше аналогичного значения трех предшествующих лет (см. Приложение 3, График 5).

По итогам 2011 года кредитование населения, помимо очень высокого темпа роста, характеризовалось также положительными изменениями в структуре, в части увеличения долгосрочного заимствования и снижения уровня долларизации, однако стоимость заимствования для физических лиц незначительно возросла.

Восстановление кредитной активности населения в основном базируется на росте в сфере потребительского кредитования, где высок спрос на беззалоговые кредиты для покупки бытовой техники, оплаты обучения, туристических поездок. Активно развивается экспресс-кредитование и кредитование в торговых точках (POS-кредитование), тогда как в отношении ипотеки сохраняется лишь тенденция медленного восстановления.

В этой связи, поскольку формирование общих параметров ставок находилось под преобладающим воздействием на него сегмента рынка потребительских займов с их высокими ставками, то этим и обосновывается рост показателей ставок вознаграждения на рынке кредитования физических лиц.

Таким образом, рассматривая рынок заимствования в Казахстане с точки зрения потоков кредитов выданных банками корпоративному и частному сектору, то есть юридическим и физическим лицам, можно констатировать, что после трех лет депрессии, в 2011 году кредитная активность была полностью восстановлена.

При этом меры государства, направленные на минимизацию рисков в сегменте валютного кредитования и реализуемые посредством АФН со второй половины 2009 года, а также снижение интереса к валютным кредитам после девальвации тенге, оказали сдерживающее воздействие на попытку кредитного роста в 2010 году. Рост в 2010 году розничного кредитования на 7,2%, был полностью нейтрализован падением корпоративного сектора на 11,7%, обусловленным снижением валютного заимствования.

В 2011 году восстановление кредитования сопровождалось положительной структурной трансформацией и общим снижением ставок вознаграждения по кредитам, однако на рынке розничного кредитования ставки незначительно выросли, что было обусловлено ростом потребительских займов, высокие ставки которых оказали влияние на формирование общих параметров стоимости заимствования.

Приложение 1
Таблица 1

Кредиты выданные за период с 2006 года по 2011 год

млрд. тенге

Год	Кредиты предоставленные юридическим и физическим лицам											
	Всего	Изменение в %	Юр. лица	Физ. лица	Краткосрочные	Долгосрочные	Тенге	Изм. в %	Валюта	Изм. в %	В сред. выдано за мес.	Изменение в %
2006	6860,0	69,1	5253,6	1606,3	3673,3	3186,7	3791,0	65,48	3069	73,8	571,7	69,1
2007	9641,9	40,6	7272,6	2369,3	4649,4	4992,4	5836,7	54,0	3805	24,0	803,5	40,6
2008	5921,5	-38,6	5190,5	731,1	3503,0	2418,5	3521,3	-39,6	2400	-36,9	493,5	-38,6
2009	4179,2	-29,4	3629,5	549,6	2402,9	1776,3	1942,2	-44,8	2236	-6,8	348,3	-29,4
2010	3793,5	-9,2	3204,4	589,1	2408,9	1384,6	2638,5	35,84	1155	-48,4	316,1	-9,2
2011	5774,9	52,2	4665,4	1109,5	3417,3	2357,6	4616,4	75,0	1158	0,3	481,2	52,2

Таблица 2

Юридические лица

млрд.тенге

Год	Кредиты предоставленные юридическим лицам												
	Всего	краткосрочные				долгосрочные				Тенге	Валюта	В сред. выда-но за мес.	Изме-не-ние в %
		тенге		валюта		тенге		валюта					
		сумма	став-ка	сумма	став-ка	сумма	став-ка	сумма	став-ка				
2006	5253	1867,9	12,9	1552,4	9,5	910,3	13,2	923,1	12,6	2778,1	2475	437,8	59,8
2007	7272	2619,3	13,2	1733,2	9,9	1590,8	13,8	1329,3	13,0	4210,1	3062	606,1	38,4
2008	5190	1993,3	16,3	1312,6	12,4	952,9	15,6	931,8	14,3	2946,1	2244	432,5	-28,6
2009	3629	928,4	15,8	1335,2	13,0	641,5	14,4	724,4	13,6	1569,9	2059	302,5	-30,1
2010	3204	1484,5	14,0	787,8	10,6	628,8	12,8	303,3	11,6	2113,3	1091	267,0	-11,7
2011	4665	2450,7	12,0	781,2	9,2	1106,3	11,1	327,3	7,3	3557,0	1108	388,8	45,6

Таблица 3

Физические лица

млрд.тенге

Год	Кредиты предоставленные физическим лицам												
	Всего	краткосрочные				долгосрочные				Тенге	Валюта	В сред. выда но за мес.	Изме- не-ние в %
		тенге		ин.валюта		тенге		ин.валюта					
		сумма	став-ка	сумма	став-ка	сумма	став-ка	сумма	став-ка				
2006	1606	202,8	22,6	50,2	14,6	810,1	18,9	543,2	13,7	1012,8	593,5	133,9	108,9
2007	2369	221,9	21,7	75,0	14,5	1404,7	16,9	667,6	14,3	1626,6	742,6	197,4	47,5
2008	731,1	158,9	22,5	38,2	15,0	416,2	18,2	117,7	15,9	575,1	155,9	60,9	-69,1
2009	549,6	74,2	28,2	65,0	10,2	298,1	17,2	112,3	14,8	372,3	177,3	45,8	-24,8
2010	589,1	126,0	26,3	10,6	14,9	399,2	17,9	53,3	14,2	525,2	63,9	49,1	7,2
2011	11095	170,9	22,5	14,6	13,7	888,6	19,8	35,4	13,4	1059,5	50,1	92,5	88,3

Приложение 2

Таблица 4

Средневзвешенные ставки вознаграждения по выданным кредитам

%

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Всего	13,3	13,2	13,5	15,3	14,5	13,7	12,7
юридическим лицам	12,3	11,9	12,5	14,8	14,1	12,7	11,0
физическим лицам	17,5	17,4	16,6	18,6	17,3	19,3	20,0
В национальной валюте	14,8	14,8	14,6	16,6	16,0	14,9	13,7
юридическим лицам	13,7	13,0	13,4	16,0	15,2	13,6	11,7
физическим лицам	19,7	19,6	17,6	19,4	19,4	19,9	20,3
В иностранной валюте	11,2	11,3	11,8	13,3	13,2	11,1	8,9
юридическим лицам	10,4	10,7	11,2	13,2	13,2	10,9	8,6
физическим лицам	14,8	13,7	14,4	15,7	13,1	14,3	13,5
Краткосрочные	13,0	11,6	12,4	15,1	14,5	13,5	11,9
Долгосрочные*	13,8	14,1	14,5	15,6	14,6	14,0	13,9

* свыше 1 года

Рисунок 1

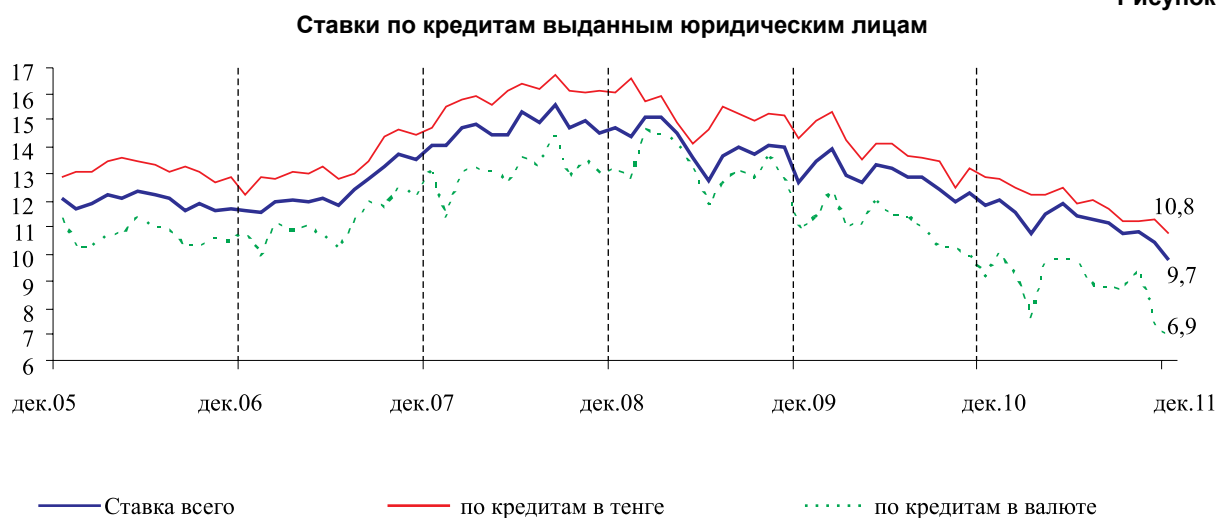
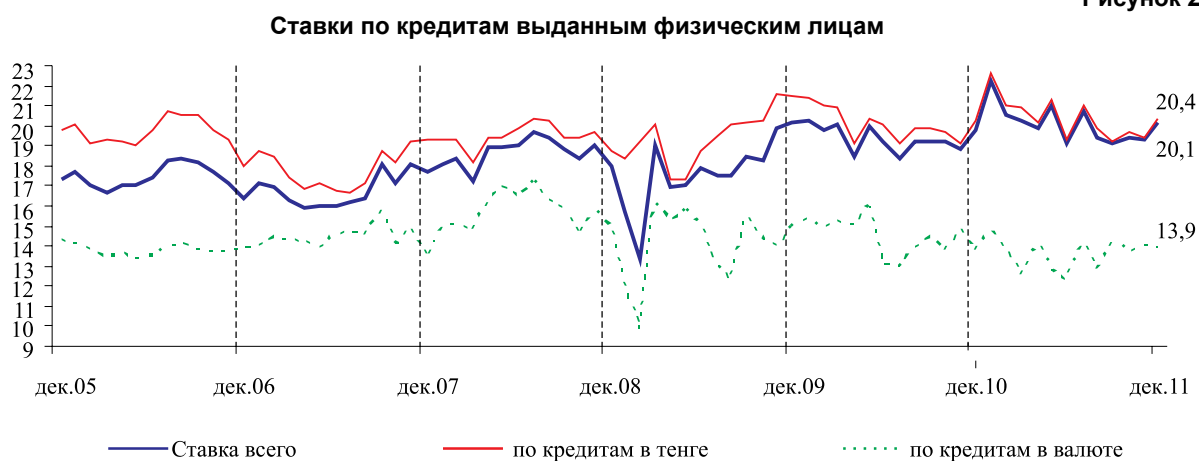

Рисунок 2

Юридические лица

Приложение 3

График 1

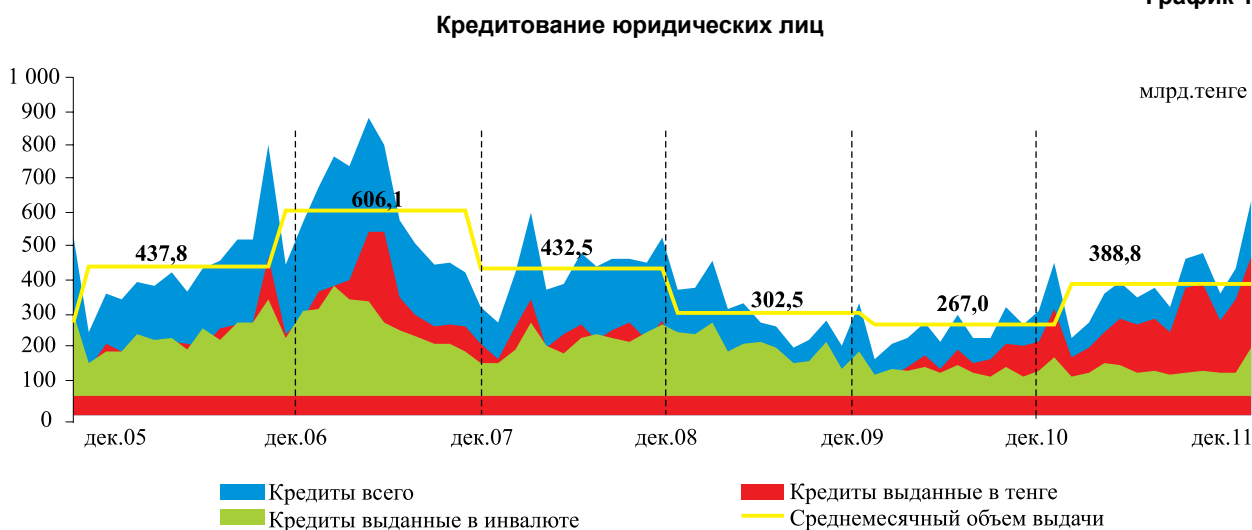
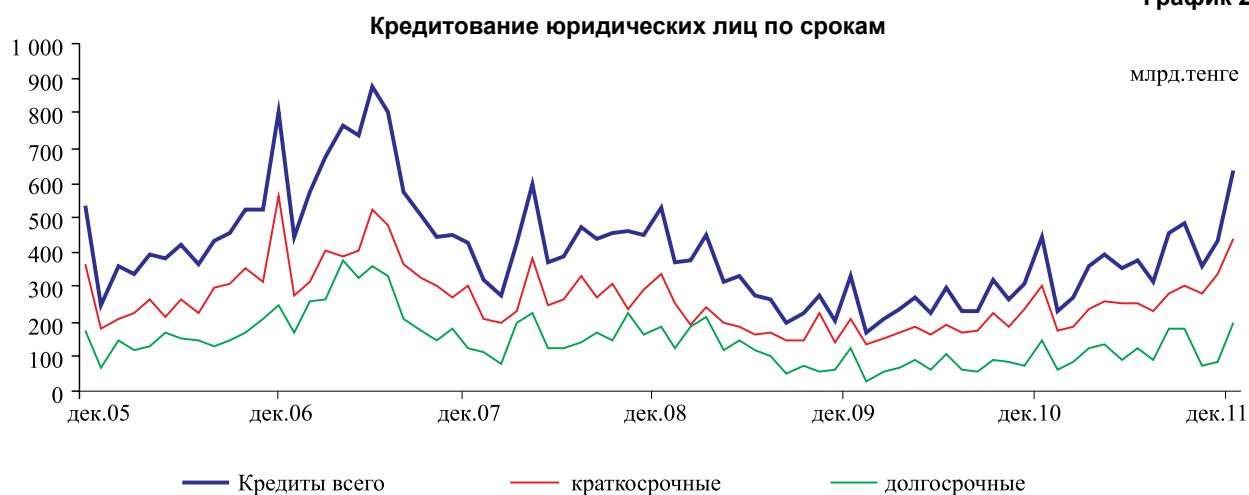
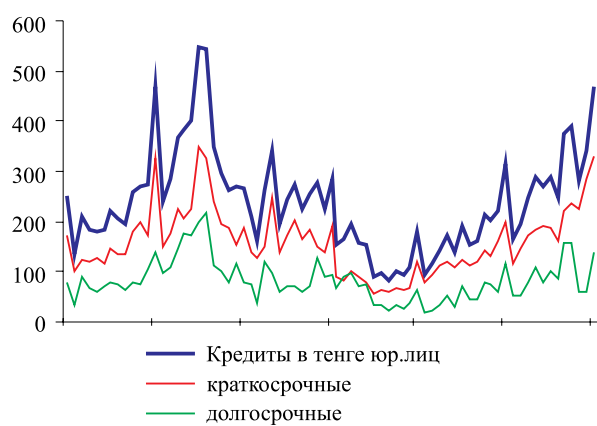

График 2

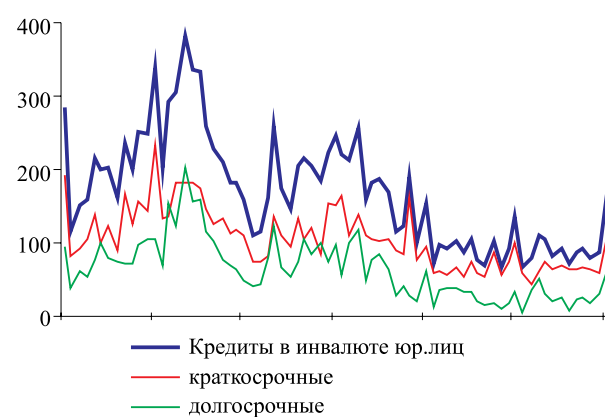
Кредитование в тенге

График 3

Кредитование в инвалюте

График 4

ОРГАНИЗАЦИЯ ЭМИССИОННО-КАССОВОЙ РАБОТЫ В КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Ш.И.Ислямов - начальник отдела по работе с наличными и кассовых операций Карагандинского филиала ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан».

Основное направление деятельности Национального Банка в области регулирования наличного денежного обращения - своевременное и полное удовлетворение потребностей экономики областей в денежных средствах, в связи с чем, правильная организация эмиссионно-кассовой работы в филиалах Национального Банка - залог минимизации рисков, связанных с её организацией в областях

Одной из важных функций Национального Банка, как центрального банка государства, является эмиссия национальной валюты, представляющая собой широкий спектр задач, часть из которых возложена на филиалы Национального Банка.

В целях реализации Национальным Банком функции эмитента банкнот и монет на территории Республики Казахстан, Карагандинский филиал Национального Банка осуществляет деятельность по организации налично-денежного обращения и эмиссионно-кассовых операций на территории области.

В соответствии с возложенными на него задачами, филиал выполняет функции по осуществлению контроля за сохранностью и состоянием резервных фондов, за движением и остатками банкнот и монет в эмиссионной упаковке, за налично-денежным обращением, а также осуществляет расчетно-кассовое обслуживание государственных органов, филиалов банков второго уровня и других юридических лиц, открывших по решению Национального Банка банковские счета в Национальном Банке, реализует юридическим и физическим лицам монетную и другую банковскую продукцию.

Для выполнения поставленных перед территориальными филиалами задач, специалистами филиала ежемесячно анализируется состояние налично-денежного обращения в области, определяются объем потребности в наличных деньгах, необходимых для полного удовлетворения потребностей экономики области.

В настоящее время Карагандинским филиалом осуществляется оказание услуг по расчетно-кассовому обслуживанию 31 областного филиала банков второго уровня и филиала АО Казпочты. Кроме того, работает обменная и разменная касса для физических и юридических лиц, касса экспертизы по определению платежности банкнот и монет.

Карагандинская область является эмитируемым регионом, т.е. филиалы банков второго уровня области получают из кассы филиала Национального Банка дополнительные объемы наличных денег для удовлетворения нужд своих клиентов, так как тех объемов наличных денег, которые поступают в кассы филиалов коммерческих банков от клиентов в виде денежной выручки, недостаточно для полного удовлетворения спроса в наличных деньгах клиентов.

В 2011 году ежемесячно, в среднем, филиалом Национального Банка производился выпуск в обращение

наличных денег в размере 16,1 млрд.тенге, изъятие – в сумме 6,8 млрд.тенге, эмиссионный результат (разница между выпуском в обращение наличных денег и их изъятием из обращения) сложился положительным и за год составил (+) 111,9 млрд.тенге, что больше на 16,8 млн.тенге, чем за 2010 год.

Увеличение эмиссионного показателя связано с увеличением объем выплат на оплату товаров, работ и услуг на 18,5%, с увеличением выплаты со счетов по вкладам физических лиц на 54,6%, на подкрепление банкоматов на 29%.

Доходы населения области (оплата труда + пенсии + банкоматы), по сравнению с прошлым годом, выросли на 24,4%.

С развитием системы оплаты труда посредством банкоматов, в результате чего происходит насыщение денежного оборота банкнотами среднего и крупного номиналов, потребность в монетах, как разменного инструмента, постоянно возрастает. В целях избежание возникновения дефицита в денежных знаках мелкого номинала и для осуществления разменных операций металлическими монетами, филиалом Национального Банка организована работа разменной кассы для торгующих организаций, ежемесячные обороты которой составляют 23,6 млн.тенге. Кроме того, при подкреплении наличными деньгами филиалов банков второго уровня, определенный объем наличных денег выдается монетами различных номиналов. В результате в 2011 году ежемесячный оборот металлических монет достигал 82,3 млн. тенге.

Филиалом Национального Банка налажена работа обменной кассы, где проводится обмен ветхих банкнот и дефектных монет. В случае если кассовый работник затрудняется определить платежные денежные знаки, проводится экспертиза данного денежного знака с оформлением заключения и акта экспертизы. В случае обнаружения фальшивых банкнот или монет, филиал Национального Банка взаимодействует с правоохранительными органами области по вопросам борьбы с фальшивомонетчиками.

За 2011 год филиалом Национального Банка проведена экспертиза по 130 листам сомнительных денежных знаков банкнот национальной валюты. Из них выявлено 26 банкнот с признаками подделки, неплатежными банкнотами экспертизой были признаны 11 банкнот. Остальные 93 листа сомнительных банкнот в результате проведенной экспертизы были признаны подлинными и обменены в установленном порядке.

Монеты из драгоценных металлов, выпускаемые Национальным Банком, всегда привлекали внимание нумизматов и специалистов, интерес к ним растет из года в год и не только с нумизматическим интересом, но и целью инвестирования свободных денежных средств.

За 2011 год было реализовано золотых монет 867, из них инвестиционных – 249 шт., инвестиционных серебряных монет – 148 шт., коллекционных серебряных монет – 3580 шт.

Следуя основному направлению деятельности Национального Банка в области регулирования наличного денежного обращения, Карагандинский филиал ГУ «Национальный Банк Республики Казахстан» постоянно стремится в полном объеме, своевременно удовлетворить потребность хозяйствующих субъектов области в национальной валюте.

СОСТОЯНИЕ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ СТОЛИЦЫ: РЕЗУЛЬТАТЫ МОНИТОРИНГА

*Бименов Е.Б. – главный специалист–экономист
отдела экономического анализа и статистики
Центрального филиала Национального Банка
Республики Казахстан.*

Достижения в экономике Казахстана за 20 лет его независимого развития тесно связаны с состоянием дел в реальном секторе экономики. Информацию о состоянии и развитии реального сектора экономики Национальный банк получает благодаря ежеквартально проводимому мониторингу предприятий реального сектора экономики. Полученная по результатам мониторинга информация позволяет не только оценить текущее положение в какой-либо отрасли экономики, но и дает возможность проводить эффективную денежно–кредитную политику и

прогнозировать формирование цен и инфляционных процессов в регионе.

Положительная динамика на финансовом рынке столицы в прошедшем году оказала позитивное влияние на развитие реального сектора экономики региона. Если в 2010 году предприятиям реального сектора экономики города Астаны было выдано кредитов на сумму 314,8 млрд. тенге, то 2011 году сумма кредитования выросла в два раза, составив 646,6 млрд. тенге. Общий объем основного долга по кредитам банков экономике достиг 829,7 млрд. тенге, увеличившись по сравнению с соответствующим периодом прошлого года на 29,5%. Депозиты в банковской системе выросли на 4,8%, составив 1 449,9 млрд. тенге.

Позитивные сдвиги на финансовом рынке столицы по итогам 2011 года можно проследить по данным мониторинга предприятий реального сектора экономики. В регулярном ежеквартальном опросе по итогам IV квартала 2011 года приняли участие 120 крупных, средних и малых предприятий реального сектора города (по республике – 2392). Структура предприятий представлена в Таблице 1.

Таблица 1

Наименование	2007 год	2008 год	2009 год	2010 год	2011 год
Число предприятия участвующие в мониторинге, из них:	65	76	96	119	120
Сельское хозяйство, охота и лесоводство	1	1	6	6	5
Добывающая промышленность	1	1	1	1	2
Обрабатывающая промышленность	9	14	15	16	13
Производство и распределение электроэнергии, газа и воды	4	4	4	4	5
Строительство	16	17	18	27	24
Торговля; ремонт автомобилей, бытовых изделий и предметов личного пользования	9	14	21	22	26
Гостиницы и рестораны	1	1	2	7	8
Транспорт и связь	18	15	19	18	16
Операции с недвижимым имуществом, аренда и услуги предприятиям	6	9	10	18	21

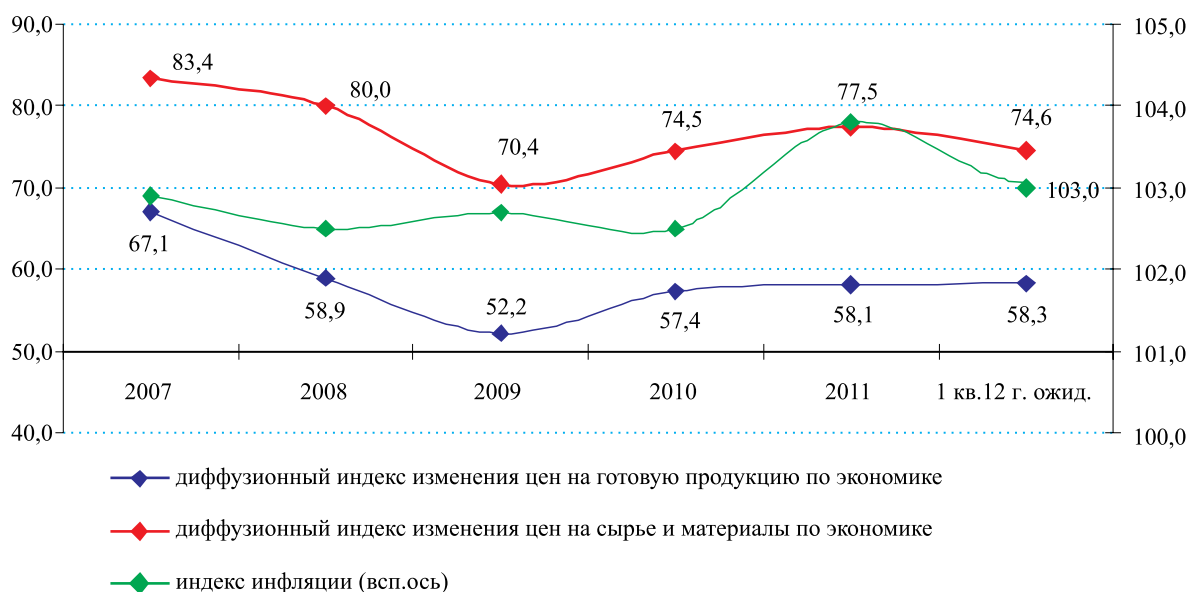
Доход от реализации продукции (работ, услуг) предприятий–участников мониторинга достиг 860,5 млрд. тенге, увеличившись по сравнению IV кварталом 2010 года на 25,2% (его доля в республиканском доходе от реализации продукции составила 17,6%).

Результаты ежеквартальных опросов предприятий позволяют сделать выводы об экономической ситуации и основных тенденциях в реальном секторе

экономики. Диффузионный индекс² экономики (региональный) на готовую продукцию, а также на сырье и материалы по итогам IV квартала 2011 сложился на достаточно высоком уровне (58,3 и 74,6 соответственно). Поэтому инфляция в I квартале текущего года по всей вероятности останется на уровне прошлого года, в районе 3%–3,5% (см. Рисунок 1).

² «диффузионный индекс» (индекс), который выводится как сумма положительных ответов и половина ответов «без изменения». Данный индекс является обобщенным индикатором, характеризующим динамику изменения рассматриваемого показателя. При этом если его значение выше уровня 50 - это означает позитивное изменение (рост), если же - ниже уровня 50, то – негативное (снижение).

Рисунок 1

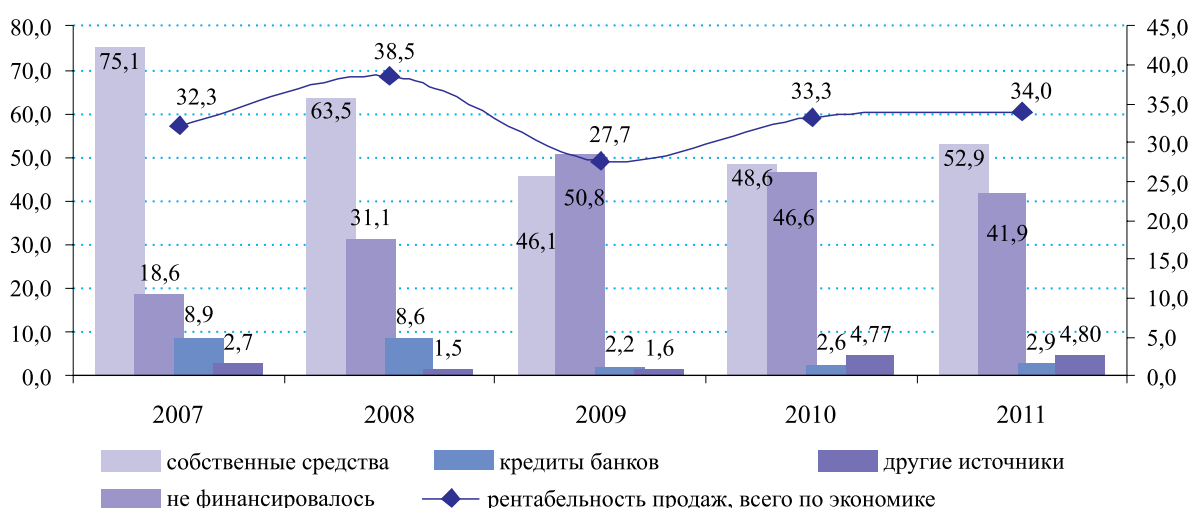

Результаты мониторинга показывают, что в прошедшем году выросла инвестиционная активность предприятий. На инвестиционные цели собственные средства использовали 52,9% (2010 год – 48,6%) предприятий, кредиты банков – 2,9% (2,6%), а доля предприятий, использовавших другие источники, составила 4,8% (4,8%). Значительно сократилось число предприятий, не финансировавших инвестиции. Если в 2010 году их доля составляла 46,6%, то по итогам 2011 года их доля составила 41,9%. При этом следует отметить, что в докризисном периоде 75% респондентов, уча-

ствующих в мониторинге, в целях инвестиций использовали собственные средства, а доля предприятий, не финансировавших инвестиции составляла всего 19%.

Среднегодовая рентабельность предприятий, участвующих в мониторинге в 2011 году, увеличилась и составила 34% (2010 году – 33,3%). В регионе более привлекательными для осуществления инвестиций являются отрасли гостиничного бизнеса и рестораны, добывающая промышленность, транспорт и связь, рентабельность которых составляет – 66,3%, 37,5% и 29,8%, соответственно (см. Рисунок 2.)

Рисунок 2

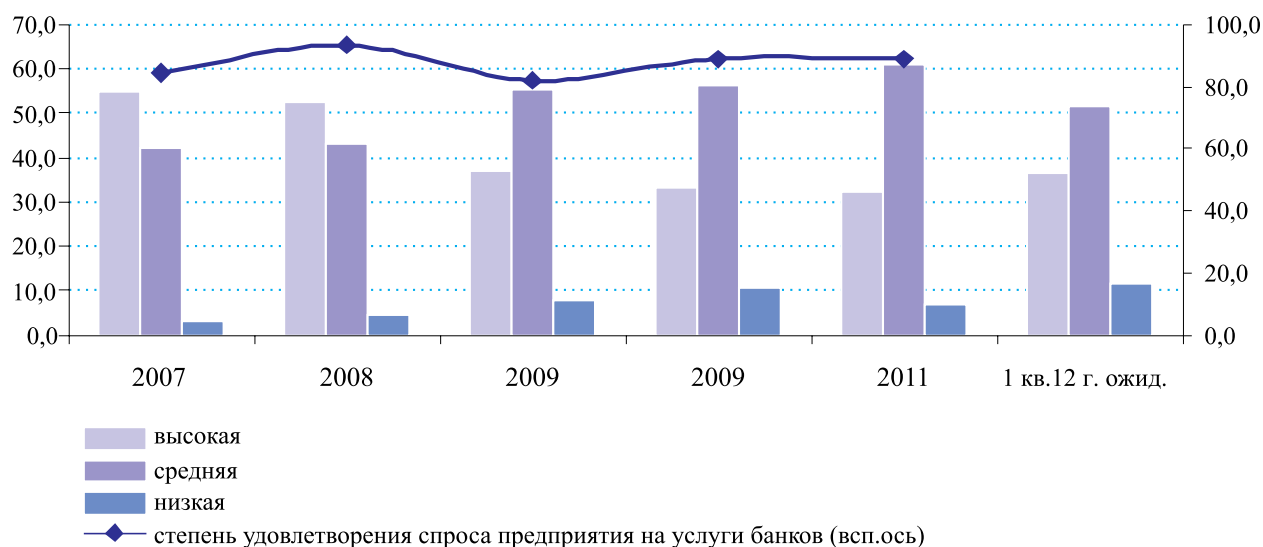

Доверие предприятий к банковскому сектору остается на достаточно высоком уровне. Степень удовлетворения спроса предприятий в банковских услугах составила 90,0%. В I квартале 2012 года 8,3% предприятий, участвующих в мониторинге, планирует увеличение вкладов, а 13,3% – заявили об их неизменности. Основная часть, или 69,2% респондентов указали на отсутствие депозитов в банках второго уровня (в I квартале 2011 года – 72,7%).

Однако, негативные слухи о состоянии банковской системы страны все же повлияли на уровень доверия предприятий к банковскому сектору. Так в I квартале 2012 года 11,7% и 12,5% респондентов отметили «низкий» уровень потребности предприятий в услугах банков и возможность получения предприятием услуг банков. В аналогичном периоде прошлого года эти показатели составили 6,6% и 9,9% (см. Рисунок 3).

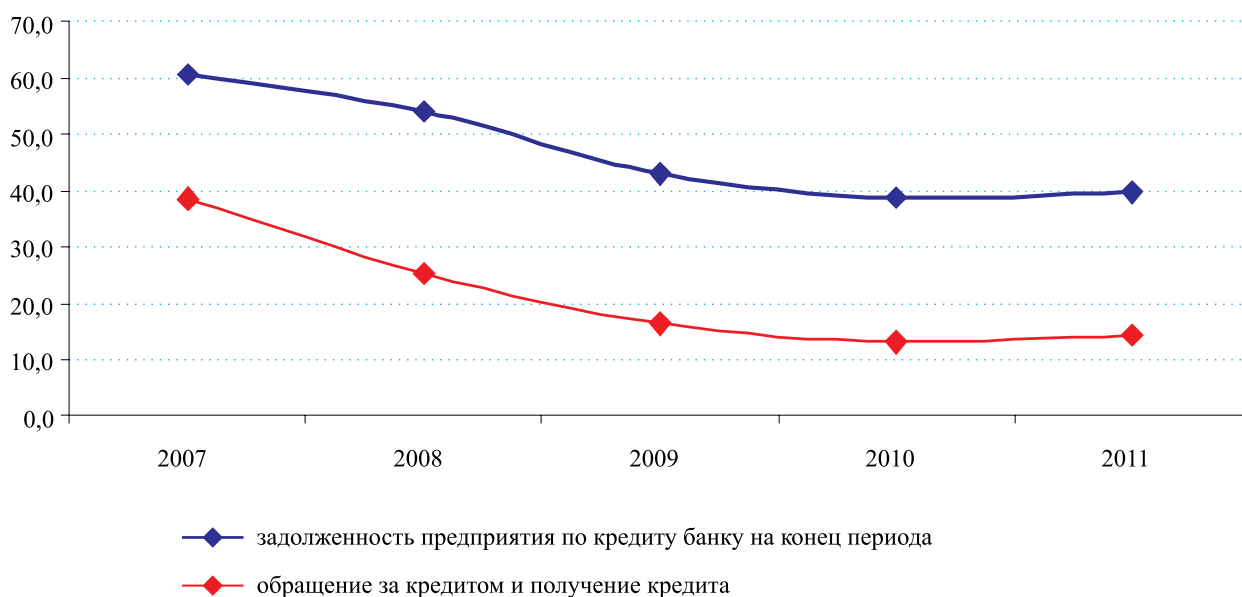
Рисунок 3

Проводимая «жесткая» кредитная политика банков второго уровня в условиях кризиса и в период посткризисного развития, несомненно, стала преградой для пополнения оборотных средств предприятий. При этом задолженность предприятий по креди-

там банков на конец 2011 года по сравнению 2010 годом увеличилась на 1 процентный пункт и составила 39,8%. Если в 2007 году уровень получения кредитов предприятиями составлял 31,0%, то 2011 году данный показатель сократился до 14,4% (см. Рисунок 4).

Рисунок 4

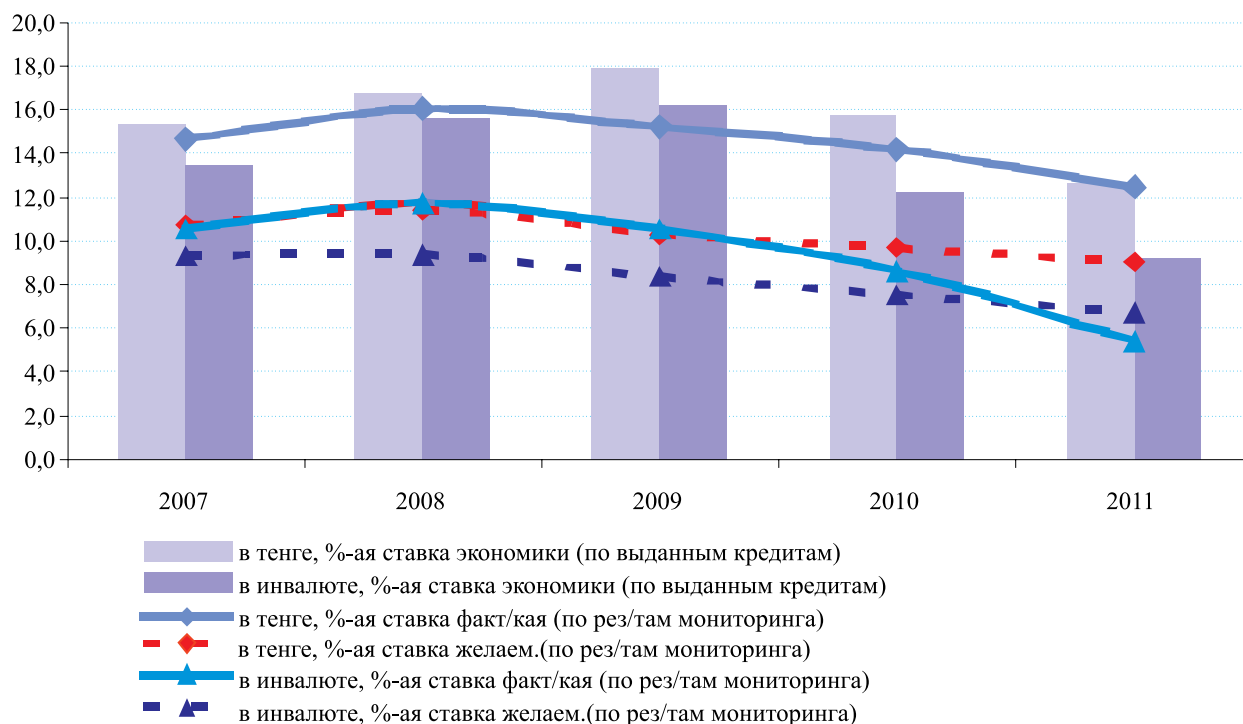

В течение года продолжилась тенденция снижения средневзвешенной годовой процентной ставки (как в тенге, так и в инвалюте) по полученным от банков кредитам. На конец 2011 года средняя процентная ставка по выданным экономике кредитам

в иностранной валюте составила 9,2%³. Желаемая среднегодовая процентная ставка составила 6,7%, тогда как предприятия-участники мониторинга получили иностранный заем по ставке 5,4% (см. Рисунок 5).

³ Статистический бюллетень Центрального филиала ГУ «НБРК» №12, 2011 год

Рисунок 5

Негативное влияние волатильности курса тенге по отношению к доллару США, евро и российскому рублю на хозяйственную деятельность предприятий уменьшилось с 12,5%, 8,3% и 8,3% в IV квартале 2010 года до 11,6%, 7,5% и 5,8% в IV квартале 2011 года.

Благоприятное положение на мировых рынках и стабильность финансового рынка страны оказали положительное влияние на реальный сектор экономики. Увеличение инвестиционной активности,

оживление кредитного рынка, уменьшение негативного влияния валютного курса на хозяйственную деятельность предприятий и наблюдающаяся позитивная динамика в реальном секторе экономики по итогам 2011 года будут способствовать дальнейшему интенсивному развитию реального сектора экономики. Однако, одной из главных проблем предприятий реального сектора экономики по-прежнему остается нехватка источников финансирования для пополнения оборотных средств.

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ ВТОРОГО УРОВНЯ ПАВЛОДАРСКОЙ ОБЛАСТИ В 2011 ГОДУ

Ромазанова Н.К. – директор Павлодарского филиала Национального Банка Республики Казахстан.

«Экономическая природа денег предполагает непрерывность их обращения. В силу этого временно свободные денежные средства должны аккумулироваться в денежно-кредитных учреждениях и превращаться в инвестиции».

По состоянию на 1 января 2012 года на территории Павлодарской области функционируют 31 филиал

банков второго уровня (по состоянию на 1 января 2011 года – 28 филиалов) и 1 самостоятельный банк.

Депозитный рынок

В настоящее время главным источником нового фондирования для банков второго уровня стали внутренние финансовые ресурсы, в первую очередь депозиты.

В 2011 году, по сравнению с 2010 годом, на депозитном рынке региона наблюдается значительное увеличение объемов депозитов в национальной валюте (на 72,5%), с одновременным снижением депозитов в иностранной валюте (на 28,5%), и по состоянию на 1 января 2012 года характеризуется следующими показателями:

Таблица 1

Привлеченные депозиты в БВУ Павлодарской области

млн.тенге

	по состоянию на 01.01.11 г.	по состоянию на 01.01.12 г.
Депозиты в БВУ– всего	97 996,7	127 245,2
в том числе		
– в нацвалюте	56 599,8	97 646,1
– в иностранной валюте	41 396,9	29 599,1
Вклады населения–всего	64 264,9	78 234,7
в том числе		
– в нацвалюте	42 170,8	51 504,8
– в иностранной валюте	22 094,1	26 729,9
Вклады юр. лиц – всего	33 731,8	49 010,4
в том числе		
– в нацвалюте	14 429,0	46 141,3
– в иностранной валюте	19 302,8	2 869,1

Как видно из приведенной таблицы, по сравнению с 1 января 2011 года (далее – базовый период) общий объем депозитов увеличился на 29,9%, в том числе удельный вес депозитов в национальной валюте составил 76,7% (на 1 января 2011 года составлял 57,7%), в иностранной валюте – 23,3% (на 1 января 2011 года составлял 42,2%).

Объем депозитов, привлеченных банками Павлодарской области, составляет 2,8% от общего объема депозитов по Республике (4 540 892,7 млн.тенге) и занимает 5 место среди регионов Республики, после городов Алматы, Астана, Карагандинской, Восточно-Казахстанской областей.

Значительную долю в общем объеме привлеченных средств занимают вклады физических лиц – 61,5% или 78234,7 млн. тенге (на 1 января 2011 года соответственно 65,6% или 64 264,9 млн. тенге). По сравнению с базовым периодом объем депозитов физических лиц увеличился на 21,7%.

На 45,3% по сравнению с базовым периодом увеличились вклады юридических лиц, которые составили на 1 января 2012 года 49 010,4 млн.тенге (на 1 января 2011 года – 33731,8 млн. тенге). Причем объем вкладов в тенге увеличился по сравнению с базовым периодом в 3,2 раза, в иностранной валюте снизился практически в 7 раз.

Тенденция преобладания срочных депозитов в общем объеме депозитной базы сохранилась в 2011 году. Так, на 1 января 2012 года срочные депозиты от общей суммы депозитов составили 97,9% или 124 608,8 млн. тенге, что больше базового показателя на 27 494,7 млн. тенге или на 28,3%.

Доля депозитов «до востребования» и «условных» составила 2,1% или 2 636,4 млн. тенге от общего объема депозитов, что больше базового показателя на 1 753,8 млн. тенге или в 3 раза.

Таблица 2

Депозиты в БВУ Павлодарской области (по срокам)

млн.тенге

	по состоянию на 01.01.11 г.	по состоянию на 01.01.12 г.
Депозиты в БВУ – срочные, всего	97 996,7	127 245,2
в том числе:		
– до 1 года		
– в тенге	17 098,7	53 021,5
– в иностранной валюте	20 185,2	7 889,0
–свыше 1 года		
– в тенге	38 808,9	42 175,7
– в иностранной валюте	21 021,3	21 522,6
Депозиты в БВУ – до востребования и условные, всего в том числе:	882,6	2 636,4
– в тенге	692,3	2 448,8
– в иностранной валюте	190,3	187,6

В структуре депозитов по видам валют, объемы депозитов в иностранной валюте по состоянию на 1 января 2012 года, по сравнению с данными на 1 января 2011 года снизились на 28,5% и составили 29 599,1 млн. тенге, в национальной валюте объемы увеличились на 72,5% и составили 97 646,1 млн. тенге. Степень долларизации вкладов на конец 2011 года составила 23,3% (по сравнению с базовым периодом снижение составило 18,9 %).

Динамика изменений средневзвешенных ставок вознаграждения по депозитам характеризуется следующими показателями: по состоянию на 1 января 2012 года средневзвешенная ставка вознаграждения по депозитам в целом составила 6%, по сравнению с базовым периодом ставка снизилась на 1,7%. По депозитам в тенге средневзвешенная ставка вознаграждения составила 6,05% (что ниже уровня базового периода на 2,7%), в иностранной валюте средневзве-

шенная ставка вознаграждения снизилась на 0,49% и составила 5,81%.

По состоянию на 1 января 2012 года на каждого жителя Павлодарской области приходится порядка 105 000 тенге остатка депозитных вкладов (на 1 января 2011 года данный показатель составлял 86 146 тенге).

Кредиты банков экономике

В 2011 году ситуация на кредитном рынке характеризовалась определенными изменениями. По состоянию на 1 января 2012 года общий объем ссудной задолженности по кредитам банков экономике области по сравнению с аналогичным показателем на 1 января 2011 года (далее – базовый показатель) увеличился на 35 058,4 млн. тенге или на 23,8%, составив 182 416,8 млн. тенге.

Объем кредитов, выданных банками Павлодарской области, составляет 2,1% от общего объема ссудной задолженности по Республике (8 781 368,6 млн.тенге) и занимает 7 место среди регионов Республики, после городов Алматы, Астана, Карагандинской, Восточно–Казахстанской, Южно– Казахстанской, Актюбинской областей.

Основное увеличение ссудной задолженности отмечено по кредитам, предоставленным юридическим лицам, а именно на 24 866,6 млн.тенге или на 37,1%.

Задолженность по кредитам, предоставленным населению в 2011 году, также увеличилась по сравнению с 2010 годом на 10 191,8 млн. тенге или на 12,7%, составив 90 509,7 млн. тенге.

Таблица 3

Кредитные вложения БВУ Павлодарской области

млн.тенге

	на 01.01.11	на 01.01.12
Всего кредитов	147 358,4	182 416,8
краткосрочные	29 633,5	38 477,0
долгосрочные	117 724,9	143 939,8
юридическим лицам	67 040,5	91 907,1
физическим лицам	80 317,9	90 509,7
в национальной валюте	125 444,1	163 709,7
в иностранной валюте	21 914,3	18 707,1

Данные таблицы свидетельствуют о преобладании объема долгосрочных кредитов, которые составили на 1 января 2012 года 143 939,8 млн. тенге или 78,9% от общего объема ссудной задолженности (на 1 января 2011 года соответственно– 117 724,9 млн. тенге или 79,9%).

На 1 января 2012 года объем краткосрочных кредитов составил 38 477,0 млн.тенге или 21,1% от общего объема ссудной задолженности (на 1 января 2011 года соответственно 29 633,5 млн.тенге или 20,1%). По сравнению с началом года объем краткосрочных кредитов на конец 2011 года повысился на 8 843,5 млн. тенге или на 29,8%.

Степень долларизации кредитов по состоянию на 1 января 2012 года составила 10,3% и по сравнению с данными на 1 января 2011 года снизилась на 4,6%.

По состоянию на 1 января 2012 года в общей структуре предоставленных займов удельный вес кредитов, выданных в тенге, составил 89,7% (163 709,7 млн. тенге), по сравнению с аналогичной датой прошлого года данный показатель и объем повысились соответственно на 30,5% и 38 265,6 млн. тенге. Удельный вес кредитов, выданных в СКВ, на 1 января 2012 года составил 10,3% (18 707,1 млн. тенге), по сравнению с аналогичной датой прошлого года данный показатель и объем снизились соответственно на 14,6% и 3 207,2 млн. тенге.

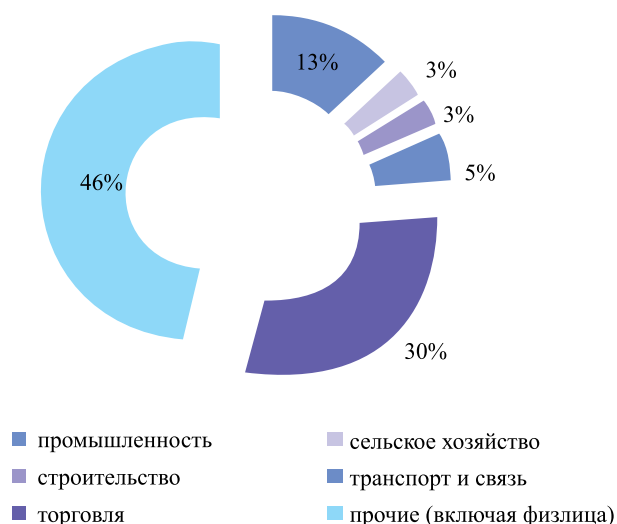
По состоянию на 1 января 2012 года средневзвешенная ставка вознаграждения по кредитам в нацвалюте составила 14,05% (на 1 января 2011 года составляла 14,33%), в СКВ составила 12,61% (на 1 января 2011 года составляла 13,23 %).

Как и прежде, значительная часть кредитов направлена в сферу торговли (по состоянию на 1 января

2012 года их доля занимает 30,0%), а также в промышленность, строительство, сельское хозяйство, транспорт и связь.

Рисунок 1

Структура кредитов по отраслям экономики (%)

Просроченная задолженность по состоянию на 01.01.2012 года составила 14814,0 млн.тенге или 8,1% от общего объема ссудной задолженности, и в суммарном выражении увеличилась по сравнению с базовым показателем на 1152,7 млн. тенге или на 8,4% (на 01.01.2011 года – 13661,3 млн. тенге).

Просроченная задолженность по потребительским кредитам по состоянию на 01.01.2012 года составила 3399,4 млн. тенге или 1,9% от общего объема ссудной задолженности, и снизилась по сравнению с данными на 01.01.2011 года на 1288,4 млн. тенге или на 27,5% (на 01.01.2011 года – 4687,8 млн. тенге). От общего объема просроченной задолженности по всем категориям кредитов доля просроченной задолженности по потребительским кредитам составила 22,9%.

По ипотечным кредитам населения просроченная задолженность на 01.01.2012 года составила 562,1

млн. тенге или 0,3% от общей суммы ссудной задолженности по области, или увеличилась по сравнению с данными на начало 2011 года на 1,2 млн. тенге или на 0,2% (на 01.01.2011 года – 560,9 млн. тенге). От общего объема просроченной задолженности доля просроченной задолженности населения по ипотечным кредитам составила 3,8%.

Задолженность по ипотечным кредитам, выдаваемым гражданам на строительство и приобретение жилья, на 1 января 2012 года составила 22476,7 млн. тенге и по сравнению с началом 2011 года увеличилась на 3229,2 млн. тенге или на 16,8 %.

Общая задолженность по кредитам, предоставленным субъектам малого предпринимательства на 1 января 2012 года составила 38118,7 млн. тенге, что выше базового показателя на 3540,5 млн. тенге или на 10,2%.

Таблица 4

Объемы кредитных вложений по субъектам малого предпринимательства

(млн.тенге)

	на 1.01.2011	на 1.01.2012
Всего кредитов, из них	34 578,1	38 118,7
Краткосрочные, в т.ч.	4 409,2	10 094,4
в нацвалюте	4 319,2	10 001,4
в СКВ	90,0	93,0
Долгосрочные, т.ч.	30 168,9	28 024,3
в нацвалюте	25 670,1	23 838,4
в СКВ	4 498,8	4 185,9

По состоянию на 1 января 2012 года в структуре предоставленных займов субъектам малого предпринимательства удельный вес краткосрочных кредитов составил 26,5% (10 094,4 млн. тенге), долгосрочных – 73,5% (28 024,3 млн. тенге).

Просроченная задолженность по кредитам, выданным субъектам малого предпринимательства, по состоянию на 01.01.2012 года составила 6 063,4 млн. тенге или 3,3 % от общего объема ссудной задолженности, и увеличилась по сравнению с данными на

01.01.2011 года на 1 144,8 млн. тенге или 23,3 % (на 01.01.2011 года – 4 918,6 млн. тенге).

Таким образом, осуществляя функции аккумуляции временно свободных денежных средств и кредитования экономики, банковский сектор Павлодарской области обеспечивает подвижность капиталов, а также их перелив в наиболее прибыльные, перспективные, высокотехнологичные отрасли производства.

РЕАЛЬНЫЙ СЕКТОР – ОСНОВА ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА

*Ермеков А.К., ведущий специалист–экономист
отдела экономического анализа и статистики
Атырауского филиала Национального Банка
Республики Казахстан»*

Инвестиционный климат, сложившийся в настоящее время в республике, является наиболее благоприятным со дня провозглашения Казахстаном государственной независимости. Это связано как с благоприятными внешними и внутренними экономическими условиями, так и со значительным прогрессом, достигнутым Казахстаном в рыночном реформировании экономики за годы независимости. Сейчас наиболее важной для реального сектора является своевременная реализация государственной экономической политики, обеспечивающей устойчивый долгосрочный экономический рост.

По таким показателям, как платежный баланс, золотовалютные резервы, депозиты в банковской системе, достигнуты значительные успехи с начала проведения Национальным Банком независимой денежно–кредитной политики. Поэтому, повышение эффективности денежно–кредитной политики на основе повышения качества анализа и прогноза тенденций в реальном секторе экономики для достижения стабильного снижения инфляции и создания условий для более активного участия банков в повышении инвестиционной активности реального сектора является одной из приоритетных задач для Национального Банка. Для успешного решения этой задачи Национальному Банку необходимы оперативные оценки изменения показателей экономической конъюнктуры, финансового состояния, инвестиционного климата в реальном секторе экономики в целом и его базовых отраслях. При этом оценки должны отражать как фактическое изменение показателей в отчетном квартале, так и ожидаемое – в следующем за отчетным кварталом.

В этих целях с 2000 года ежеквартально Национальным Банком проводится мониторинг предприятий реального сектора экономики (далее – мониторинг). Оценки, полученные в результате мониторинга позволяют совершенствовать тактику и стратегию денежно-кредитной политики, обеспечивать более точную настройку финансовой системы на реальный сектор экономики, что, в конечном счете, даст возможность направить денежные потоки на инвестирование производства. Предприятие получает информацию о том, насколько прочно его положение, о его конкурентоспособности в отрасли и об оценке слабых мест. Таким образом, появляется возможность оперативно реагировать на изменения конъюнктуры рынка и планировать деятельность.

В четвертом квартале 2011 года в мониторинге приняло участие 2397 хозяйствующих субъектов реального сектора экономики страны, в том числе по Атырауской области – 182 или 7,6% от общего количества участников.

Отраслевой состав предприятий-участников мониторинга области сложился следующим образом: предприятия добывающей промышленности – 14 (7,7% от количества участников области), обрабатывающей промышленности – 26 (14,3%), строительства – 30 (16,5%), торговли и ремонтных работ – 31 (17,0%), транспорта и связи – 25 (13,7%), сельского хозяйства – 6 (3,3%), гостиниц и ресторанов – 6 (3,3%), операций с недвижимым имуществом, арендой и услугами предприятиям – 27 (14,8%), рыболовства – 4 (2,2%), производства и распределения электроэнергии, газа и воды – 11 (6,0%) и прочих коммунальных услуг – 2 (1,1%).

По результатам очередного опроса изменения курса тенге по отношению к доллару США не повлияло на хозяйственную деятельность 62,6% участников, в то время как 7,1% отметили о его позитивном влиянии. При этом изменения курса тенге к евро и российскому рублю не оказали влияние на деятельность соответственно 73,6% и 70,9% предприятий. В первом квартале 2012 года 27,5% менеджеров предприятий участников мониторинга прогнозируют стабильность курса национальной валюты по отношению к доллару США, 30,8% – к евро, 41,8% – российскому рублю.

В четвертом квартале 2011 года в целом по экономике региона наблюдается увеличение количества предприятий, использовавших банковские кредиты для инвестиций в основные средства. К примеру, в четвертом квартале 2011 года по сравнению с предыдущим кварталом зафиксировано увеличение с 7,9% до 8,8% количества хозяйствующих субъектов, использовавших банковские кредиты для инвестиций в основные средства. Но все же основными источниками финансирования оборотных средств остаются собственные средства предприятий, о чем указали 76,9% респондентов.

Вместе с тем, в четвертом квартале 2011 года займы банков получили 9,3% респондентов, в то время как в третьем квартале этот показатель составлял 8,4%.

Степень удовлетворения потребности в услугах банков была оценена предприятиями, как нормальная – 90,1%, низкая – 9,9%.

Менеджерами предприятий наиболее приемлемыми ставками вознаграждений за пользование кредита-

ми указаны – 9,6% в тенге и 8,3% в долларах США, против фактических – 13,8% и 13,5% соответственно.

74,2% участвовавших в опросе предприятий отметили средний уровень потребности в услугах банков, а 13,5% – высокий уровень, в первом квартале 2012 года ожидается изменение данных показателей до 71,4% и 15,4% соответственно.

Средства на депозитных счетах увеличили 3,3% опрошенных. При этом число хозяйствующих субъектов, не имеющих депозитных вложений малыми темпами уменьшается – с 82,0% в 3 квартале до 81,3% в 4 квартале 2011 года.

Увеличение спроса на готовую продукцию, сырье и материалы отметили 15,9% участников мониторинга, в то время как уменьшение – 11%. О стабильности спроса и цен на готовую продукцию, сырье и материалы отметили 72,5% участников. В 1 квартале 2012 года увеличение спроса на готовую продукцию, сырье и материалы ожидают 17,6% опрошенных.

В 4 квартале 2011 года по сравнению с прошлым кварталом с 14% до 16,5% увеличилась доля предприятий, у которых повысились цены на продукцию. Наряду с этим, удельный вес хозяйствующих субъектов, указывающих стабильность цен, повысился с 80,9% до 82,4%. В первом квартале 2012 года рост цен на свою продукцию ожидают 20,3%, также из опрошенных никто не прогнозирует снижения цен.

В целом по реальному сектору региона снизилась доля предприятий, указавших рост цен на сырье и материалы с 43,3% (в 3 квартале 2011 года) до 41,8% (в 4 кв. 2011 года). При этом дальнейшего повышения цен в 1 квартале 2012 года ждут 36,8% опрошенных. Доля хозяйствующих субъектов, отметивших снижение цен на сырье и материалы выросла с 1,7% до 2,2%.

Основным источником финансирования инвестиций, как и прежде, являются собственные средства предприятий, о котором отметили 76,4% участников. Следует отметить, что в третьем квартале 2011 года данный показатель достигал 82%. Доля других источников финансирования составила 8,8%, увеличившись за квартал на 1,5 пункта.

В 4 квартале 2011 года финансовое состояние реального сектора улучшилось: увеличилась доля высококорентабельных предприятий с 47,6% до 50,9%.

Практически во всех отраслях экономики региона наблюдаются позитивные сдвиги. По прогнозу хозяйствующих субъектов, участвующих в мониторинге, в первом квартале 2012 года в регионе в целом сохранится стабильная экономическая ситуация, сопровождающаяся увеличением дохода от реализации, в основном, за счет повышения цен на готовую продукцию и другими положительными факторами.

РЫНОК ПЛАТЕЖНЫХ КАРТ: БЕЗНАЛИЧНЫЕ ПЛАТЕЖИ

*Угениниова М.Н. – главный специалист – экономист
Отдела экономического анализа и статистики
Костанайского филиала Национального Банка
Республики Казахстан.*

По состоянию на 1 января 2012 года в Казахстане выпущено 9,6 млн. платежных карточек, а количество держателей данных карточек составило 8,9 млн. человек. Ежегодно мы наблюдаем увеличение показателей роста платежных карт, а также необходимого оборудования – банкоматов и платежных терминалов. Растет и сеть организаций, способных принимать платежные карты при расчетах за товары и услуги. На сегодняшний день таких организаций – более 12 тысяч. Однако, не смотря на стабильную динамику платежных карт, сегодня мы сталкиваемся с проблемой низкого оборота платежных карт в безналичных платежах.

По итогам 2011 года в республике 11,9% платежей посредством платежных карт осуществлялось безналичным способом, а именно при оплате потребителями товаров и услуг. Соответственно, 88,1% – составили операции по снятию наличных денег. А по количеству операций безналичные платежи составляют 17,5% от общего объема платежей, проведенных платежными картами. Надо сказать, что и здесь есть определенная положительная динамика. За последние пять лет эти показатели качественно изменились, к примеру, в 2007 году безналичный оборот по количеству операций составлял, порядка 14,5%, в то время как по сумме – 12,1%. Такая картина свидетельствует о том, что рост происходит именно в секторе небольших покупок и оплаты недорогих услуг, то есть платежными картами по своему прямому назначению стали пользоваться гораздо чаще. Об этом говорит также и доля использованных карточек – на сегодняшний день их больше половины, то есть в операциях участвует каждая вторая карта.

При помощи платежных карт сегодня оплачиваются услуги операторов сотовой связи, коммунальные платежи, услуги Казахтелекома, гостиниц, предприятий быта и много других услуг, а также значительная часть покупок осуществляется в сети Интернет и розничной сети торговых предприятий.

В то же время, как показывает практика, безналичный оборот платежными картами еще достаточно низок в Казахстане. К примеру, в развитых странах безналичная оплата товаров и услуг, в том числе и карточкой, достигает 90% в структуре всех денежных операций. В странах Восточной Европы в структуре карточных транзакций – 40%-50% платежей осуществляется через торговые терминалы.

Если в предыдущие годы, проводя анализ функционирования платежных карт в Казахстане, мы делали акцент на недостаточность инфраструктуры оборудования, недостаток информации, рекламы, то сегодня вряд ли можно пожаловаться на нехватку банкоматов, POS терминалов или массовой рекламы со стороны банков, избыточной многообразием информации.

По наблюдениям специалистов Костанайского филиала, а также на основании информации, полученной от банков, в качестве сдерживающего фактора, на первое место сегодня смело можно поставить устойчивую привычку населения рассчитывать наличными, даже в тех местах, где одновременно стоят и банкоматы и торговые терминалы. Такая привычка обусловлена тем, что при расчетах наличными потребитель всегда может контролировать расход и остаток своих «кровных», ощущать их руками, видеть в кошельке. Ведь не секрет, что для большого количества держателей платежных карт контроль денежных средств – основа успешного расходования бюджета. Но совсем иной контроль, посредством электронной связи – мобильного телефона, компьютера, терминала, который выдает только чек оплаты без указания остатка счета, – не совсем приемлемая сторона в повседневной жизни простого потребителя. К тому же, за дополнительные услуги надо платить.

Вторая причина – это недостаточно развитая сеть и качество коммуникаций, не позволяющая быстро, качественно и, самое главное, безопасно обслужить пользователя. У многих предпринимателей нет линий телефонной связи или она недостаточна для установки POS терминала. В такой ситуации, возможно решением проблемы станет внедрение электронных беспроводных устройств, какими, к примеру, являются POS терминалы с gprs/gsm модулем, позволяющие работать устройству без подключения к телефонной линии. Такие устройства уже установлены некоторыми банками в г.Костанай, в организациях, не имеющих возможности предоставить отдельную телефонную линию.

Третьей немаловажной причиной является нежелание самих предпринимателей устанавливать у себя оборудование. Мотивы разные: высокая комиссия банка – от 0,5% до 3% от проведенного платежа; удобство наличного оборота; незначительный объем торгового оборота; небольшой ассортимент продукции. Многие предприниматели не проявляют желание устанавливать оборудование, ссылаясь на распоряжение руководителя предприятия. У таких предпринимателей, возможно, «белая» касса гораздо меньше по размеру «черной», а потому установка оборудования и невыгодна, так как ведет к прозрачности оборотов платежей.

Кроме того, на оборот платежных карт влияют и региональные особенности. По степени проникновения платежных карт лидируют города Алматы и Астана – 156,7% и 89,1%, среди регионов – Атырауская, Мангистауская и Актыбинская области – 73,3%, 70,4% и 60,9%. Наименьшая степень – в Алматинской и Южно-Казахстанской областях – 17,3% и 23,2%. А по удельному весу безналичных платежей на первом месте Атырауская область – 27,7% и г.Алматы – 18,1%. Наименьший удельный вес – в Восточно-Казахстанской и Северо-Казахстанской областях – 3,3% и 3%.

Одним из главных условий для вовлечения населения в рынок платежных карточек является наличие постоянного дохода, не ниже определенного уровня. В противном случае выпуск и обслуживание данной карточки для банка не будет являться эффективным из-за редкого его использования держателем карточ-

ки. Статистика показывает, что по размеру среднемесячной заработной платы среди регионов – на первом месте Атырауская и Мангистауская области, затем города Астана и Алматы. К регионам с наименьшим уровнем заработной платы относятся – Жамбылская и Северо-Казахстанская области. Как видно из выше приведенной статистики, размер доходов играет не последнюю роль в обороте карточных продуктов.

Если сравнить ситуацию в Казахстане с другими странами – партнерами по СНГ, то можно отметить, что развитие рынка платежных карт имеет много общего между нашими странами. Большинство платежей, проводимых посредством платежных карт базируется, по большей части, на снятии наличных денег, тогда как расчеты за товары и услуги занимают меньшую часть. Так, уровень безналичных платежей в России составляет 12,8% в суммарном выражении и 39,7% по количеству операций, в Беларуси – 15,7% в сумме и 56,1% по количеству платежей. В Украине – только 8% всех платежей в сумме и 22,5% от общего количества операций совершается в сфере торговли, остальной объем – это снятие наличных денег.

В странах Балтии, в частности в Литве, доля безналичных платежей составляет порядка 17%. По использованию банковских карт литовцы отстают от своих соседей эстонцев в 4 раза, от латышей – в 1,5 раза.

Как показывает практика, причины низкой популярности платежных карт в сфере торговли и услуг в странах СНГ и Балтии схожи, несмотря на разную степень проникновения (в Украине, к примеру, количество выпущенных карт практически сравнялось с численностью населения). Это такие причины, как невостребованность торговых терминалов населением, нехватка информации о возможности расчетов платежными картами, отсутствие желания субъектов хозяйствования (одной из причин здесь является высокая комиссия банка – до 3,5%), техническая неготовность каналов связи для массового обслуживания платежных карт. Популярность карт в странах также варьируется в рамках конкретного региона.

Любопытно и то, что методы регулирования обращения платежных карт в сфере безналичных расчетов в странах также схожи между собой. В 2011 году Кабинет министров Украины принял постановление, которое обязывало до конца 2011 года оборудовать POS терминалами все торговые и сервисные пункты в городах с населением более 25 тыс. человек. В случае невыполнения распоряжения правительства предпринимателей будут штрафовать. Предполагается, что такая мера позволит расширить эквайринговую сеть оборудования и увеличить в 2012 году на 3% – 5% объем безналичных платежей.

В настоящее время Министерством финансов Казахстана разработан законопроект «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам предотвращения легализации доходов, полученных незаконным путем, противодействия финансированию терроризма и обналичиванию денег», согласно которому предусматривается расширение списка критериев для отнесения к подлежащим мониторингу финансовых средств и подозрительных операций; ограничение наличного оборота денег; установление административной ответственности за

нарушение законодательства, в частности штрафы за отсутствие у торговых (обслуживающих) организаций, обязанных принимать платежи с использованием платежных карт, соответствующего оборудования; другое. В случае принятия поправок, фискальные органы получат полномочия по проверке наличия POS терминалов в торговых сетях.

Важным моментом в расширении сферы применения платежных карт в республике является разработка на региональном уровне мероприятий, позволяющих увеличить безналичный оборот, а также активизировать информационную поддержку населения о возможностях использования платежных карт. Мероприятия разрабатываются филиалами Национального банка и предполагают участие в нем не только банков второго уровня в регионе, но также и других заинтересованных организаций.

В Костанайской области в настоящее время разработан и находится на согласовании уже третий по счету «План мероприятий по развитию безналичной формы расчетов за товары и услуги посредством платежных карточек в Костанайской области на 2012–2014 годы». В Плане отражены предложения Национального Банка, филиалов БВУ и организаций, с учетом опыта предыдущих лет.

Считаем также, что пропаганду прогрессивных отношений в экономике, приобщение к культуре обслуживания необходимо начинать со школьной и студенческой скамьи, именно с той части общества, где зарождается экономическая активность. Одним из методов явилось бы проведение в студенческих аудиториях лекционных часов с участием специалистов Национального Банка.

Во всем мире карточные продукты уже давно перестали быть чем-то диковинным. И США и Европа настолько привыкли к безналичным расчетам, что во главу угла сейчас ставят максимальное удобство клиента при осуществлении безналичных платежей. Скажем, использование собственных сотовых телефонов в качестве терминалов по приему платежей: такая услуга может быть полезна представителям малого бизнеса, индивидуальным предпринимателям, которые зачастую не имеют устройств для чтения карт, а стоимость технологии мобильных устройств гораздо ниже, чем специализированных POS терминалов, выполняющих те же функции.

Для пользователей платежных карт сегодня существует масса преимуществ, позволяющих выбрать именно это средство платежа, по сравнению с наличными. Однако широкое использование платежных карт зависит, прежде всего, от желания, потребности самих держателей расплачиваться при помощи карты. А чтобы поддержать эту потребность, необходимо постоянно совершенствовать условия, выгодные всем – пользователю, эмитенту, экономике.

